

JAARGANG 30 • NUMMER 2 • ZOMER 2019

ZOOGDIER

Wegels voor egels

Neus voor otters

Afrikaanse varkenspest in België

Inhoudsopgave

Actief voor Zoogdieren	2
Redactioneel	2
Wegels moeten egels van de straat houden	3
Waarnemingen	6
Afrikaanse varkenspest in België	7
2019: het Jaar van de Egel	10
10 jaar verkeersslachtoffermonitoring	12
Alarm voor de egel	15
De grijze zeehond door de ogen van Geert Aarts	18
Afschaffing vossenjacht in Luxemburg	20
Korte berichten	22
Is het een goed of een slecht muizenjaar?	23
Een neus voor otters	26
Werkveld /Veldwerk: Ton Verhoeven	28
Saamhorigheid op Texel	30
Column	31
Het moment van ... Edo Hiemstra	32

Actief voor Zoogdieren

Foto Tim van den Broek

Succesvolle Nationale Mollentelling

Op 2 en 3 maart riep de Zoogdierverseniging in samenwerking met Vroege Vogels iedereen op om mollen(sporen) door te geven, om de mol een keer in de spotlights te zetten. Massaal is hier gehoor aan gegeven, meer dan 40.000 molshopen zijn doorgegeven. Naast molshopen zijn er ook 45 dode mollen gemeld. Ondanks dat de mollentelling is afgelopen, kun je natuurlijk het hele jaar door waarnemingen blijven doorgeven. Hartelijk dank aan iedereen die meegedaan heeft!

Redactioneel

In dit tweede nummer van *Zoogdier* van 2019 staat de egel centraal. Een zoogdiersoort waar je vertederd naar kunt kijken en enerzijds wel, maar toch niet aaibaar te noemen. Misschien dat de stekels daar reden toe zijn. Egels zijn in ieder geval voor veel mensen een bekend en gewaardeerd verschijnsel. Helaas is het niet vanzelfsprekend dat we kunnen genieten van het zien van egels.

Wellicht zijn verschillende factoren van invloed op het voorkomen en de trend van egels. Hierbij kun je denken aan onderwerpen als de versteende tuinen met harde schuttingen, de risico's bij het oversteken van wegen, het toenemen van predatoren, zoals dassen, en de afname van voedsel, gezien de vele berichten insectensterfte.

In beide delen van het Nederlands taalgebied is er vanuit de Zoogdierverseniging en Natuurpunt dit jaar veel aandacht voor de egel. In Nederland is 2019 uitgeroepen tot Jaar van de Egel. De nieuwste werkgroep van de Zoogdierverseniging, de Egelwerkgroep Nederland, onderneemt diverse activiteiten. Aan de Belgische zijde van het taalgebied zijn diverse activiteiten opgestart. Bij beide is veel aandacht voor verbindingen tussen tuinen die geschikt zijn voor egels. Deze egelsnelwegen of egelwegels hebben zich reeds bewezen in het Verenigd Koninkrijk waar ze Hedgehog Highways worden genoemd. U als lezer dagen wij hierbij uit om uw tuin en schutting ook zo egelvriendelijk mogelijk te maken. En als u dan een egel ziet, geeft u dan vooral de waarneming door!

Glenn Lelieveld

Hoofdredacteur Zoogdier

Aanvullende informatie Het tijdschrift is kleiner dan het internet. Achtergrondinformatie bij artikelen, zoals literatuurverwijzingen en contactgegevens van auteurs, maar ook gerelateerde filmpjes, artikelen, rapporten en weblinks vind je online in ZoogdierDigitaal. Kijk op www.zoogdierwinkel.nl/zoogdier.

Egel – we zijn er ondanks zijn stekels allemaal gek op, maar maken zijn leven ook moeilijk. Foto Joep van Belkom

Campagne Egelstraat wil aantal aangereden egels terugdringen

Wegels moeten egels van de straat houden

Het aantal egels gaat sterk achteruit in Vlaanderen en het verkeer is vermoedelijk een van de belangrijkste oorzaken. Het goede nieuws: als tuineigenaar kun jij daar verandering in brengen!

Diemer Vercayie

De egel, het knorrende 'hagenvarkentje', is bezwaarlijk een 'aaibare' soort te noemen, maar toch zijn we er allemaal gek op. Dat stelde Hugh Warwick vast in zijn gelijknamige boek. In 2016 werd de egel in het Verenigd Koninkrijk nog verkozen tot favoriet zoogdier van het jaar en in Nederland wordt dit jaar voor de tweede keer een Jaar van de

Egel georganiseerd. Toch ziet de toekomst er voor dit knorrend diertje er bepaald niet rooskleurig uit en dat heeft wellicht alles te maken met onze eigen daden.

In 2002 verscheen al een Nederlandse studie waarin aangetoond werd dat wegen en verkeer voor een daling van 30% zorgen in het aantal egels in de omgeving. België heeft

met 5 km weg per vierkante kilometer (op Malta na) het dichtste wegennet van Europa, op enige afstand gevolgd door Nederland (3 km weg per vierkante km). Al tien jaar lang is de egel jaar na jaar het meest gemelde overreden zoogdier in het project Dieren onder de wielen (zie elders in dit nummer). Een kleinschalige, maar lange

termijn opvolging van twee trajecten van 22 kilometer in Fulda (oosten van Duitse deelstaat Hessen) toonde een gestage afname van 80 verkeersslachtoffers per jaar in de jaren 1988-1992 naar minder dan 10 in de jaren sinds 2011. Tegelijkertijd is de laatste jaren uit diverse onderzoeken gebleken dat het aantal insecten dramatisch achteruitgaat. Dat doet serieuze vragen rijzen bij de impact daarvan op het overleven van deze insecteneter in onze contreien. Op basis van een analyse van de waarnemingen in waarnemingen.be blijkt de soort dan ook dramatisch achteruit te gaan (zie elders in dit nummer).

Oorzaken De precieze oorzaak of oorzaken voor de achteruitgang van het aantal egels in Vlaanderen is (nog) niet gekend. De vernietiging van habitat, de intensivering van landbouw, het verdwijnen van kleine landschapselementen (hagen en heggen), de dramatische daling in biomassa van insecten, een nog steeds dichter wordend wegennet en meer verkeer en niet te vergeten de trend in Vlaanderen om tuinen hermetisch te omheinen zijn allemaal mogelijke kandidaten. In Nederland en Groot-Brittannië werd een link gelegd tussen herstel van de dassenpopulatie en een lager aantal egels

in die regio's, maar gezien de beperkte verspreiding van dassen in Vlaanderen kan dat alleszins hier niet de oorzaak zijn van een algemene achteruitgang van egels.

Belang van tuinen Dat mortaliteit in het verkeer de voornaamste oorzaak is van de achteruitgang van egels is nog niet onomstotelijk bewezen, maar dat we als tuineigenaar veel kunnen doen om die mortaliteit aan te pakken staat wel vast. Egels worden vaak aangereden op wegen in woonwijken. De maatregelen die overheden gewoonlijk nemen om diertlijke verkeersslachtoffers te voorkomen zoals ecoducten, ecotunnels, faunabuizen in combinatie met wildrasters om ze naar die passages te geleiden of zelfs eekhoornbruggen zijn op zo'n plaatsen niet toepasbaar. Er zijn teveel opritten om een geleidingsraster te kunnen plaatsen, er is geen plaats voor een ecoduct en een gebrek aan niveaunderschillen maken droge tunnels moeilijk.

Maar als tuineigenaar kunnen we wel helpen vermijden dat egels vaak de straat op moeten. Egels hebben een relatief groot leefgebied van ongeveer 10 ha nodig om voedsel te zoeken. Dat is veel meer dan de grootte van de gemiddelde tuin. De huidige trend om tuinen aan drie zijden (behalve aan de

straatkant) af te sluiten met hoge draadaf-rasteringen in combinatie met betonplaten of houten schuttingen, zorgt ervoor dat egels telkens via de straat van de ene tuin naar de andere moeten, met alle gevolgen van dien.

Tuinen verbinden met egelwegels

Als we openingen in tuinafsluitingen maken en tuinen op die manier terug verbinden voor egels, kunnen we heel wat aaneengesloten habitat creëren en is de kans kleiner dat ze wegen moeten oversteken. De potentiële winst voor de natuur en het behoud van egels is enorm. Tuinen beslaan maar liefst 9% van het oppervlak van Vlaanderen, bijna evenveel als de oppervlakte bos (ca 11%). Gezien de egels tegenwoordig vooral in tuinen en parken voorkomen rust er een grote verantwoordelijkheid maar ook opportuniteit bij de tuineigenaar om deze iconische tuinbewoner mee in stand te houden.

Het belangrijkste dat je voor egels kunt doen? Knip een gat in je tuinomheining of – nog beter – zet een haag in de plaats en gebruik geen pesticiden. Zoals ook de Vlaamse bouwmeester bepleit moeten we in de toekomst de lintbebouwing terugschroeven, naar meer kernverdichting. Daarbij kan gedacht worden aan (deels) gemeenschappelijke tuinen met hogere natuurwaarde die

Het bordje 'egelwegel' vormt een leuke afwerking van je doorgang voor egels. Foto: Diemer Vercayie

Een egel die om het leven komt in een tuinomheining. Het is geen alleenstaand geval. Foto: Mario Manhaeve

De situatie in Vlaanderen is zelfs zo absurd dat omheiningen soms al geplaatst worden nog voor de huizen gezet zijn. Foto Diemer Vercayie

niet alleen een veilige ruime speelruimte bieden voor kinderen, maar ook terug meer aaneengesloten habitat vormen voor soorten als de egel. Maar in afwachting daarvan kunnen we alvast kleine stappen ondernemen en openingen voor egels maken in onze tuinafsluitingen.

Project Egelstraat Dat is precies wat het project Egelstraat beoogt: tuinen terug verbinden door het maken van egelwegels: een gat van 15x15 cm in de tuinomheining. Met ondersteuning van Be Planet, Polet en Elia lanceerde Natuurpunt dit project eind 2018, naar goed voorbeeld van het Britse hedgehogstreet.org. Overigens wordt ook in Nederland dit jaar gestart met een actie om tuinen met elkaar te verbinden voor egels (zie het artikel over Jaar van de Egel in Nederland elders in dit nummer). De website egelstraat.be werd gelanceerd, waar je tips voor egelwegels vindt en een brochure kunt downloaden met tips om je tuin egelvriendelijk te maken. Het leuke egelwegelbordje wijst egels bij wijze van spreken de weg en

toont ook aan menselijke tuinbezoekers dat de opening in de omheining er wel degelijk met opzet is (verkrijgbaar via winkel.natuurpunt.be).

Natuurpunt werkt voor dit project samen met gemeenten. In deelnemende gemeenten kunnen burgers op eenvoudig vertoon van een foto van hun egelwegel gratis een bordje 'egelwegel' afhalen bij de milieudienst van de gemeente. Daarnaast wordt in deze gemeenten ook een egelteam opgestart: vrijwilligers waar iedereen in de deelnemende gemeente beroep op kan doen voor hulp bij het maken van openingen in de omheining of voor advies rond egelvriendelijke maatregelen.

We moedigen iedereen aan om een foto van zijn egelwegel of andere egelvriendelijke maatregel op sociale media te plaatsen (bijv. in de facebookgroep Egelstraat) met de hashtag #egelstraat en #jouwgemeente. Zo kun je ook zelf ontdekken wie er nog actief is voor egels in jouw buurt.

Straten van deelnemende gemeenten waar de bewoners er in slagen om minstens tien

tuinen met elkaar te verbinden worden uitgeroepen tot 'Egelstraat'. Onder toezicht van een functionaris van de gemeente en de pers wordt dan het bordje 'Egelstraat' opgehangen in de straat. Een prachtig inspirerend voorbeeld voor andere straten.

Nu het stof van de gemeentelijke verkiezingen wat gaan liggen is, springen steeds meer gemeenten op de kar. Dat is hoopgevend voor de egel. Zo nemen we een eerste stap in de richting van terug verbonden tuinen, een eerste stap in het wegnemen van barrières, het 'ontsnippen' van het leefgebied van egels, een eerste stap in het terugdringen van een enorm dierenleed en – als de actie gehoor krijgt bij een aanzienlijk aandeel van de tuineigenaars – hopelijk een eerste stap naar een herstel van de egelpopulatie.

Diemer Vercayie coördineert het project Egelstraat bij Natuurpunt Studie en is in zijn vrije tijd ook voorzitter van de Natuurpunt Zoogdierenwerkgroep Vlaanderen.

Waarnemingen

Bijzondere waarnemingen van zoogdieren
in Vlaanderen en Nederland

Ottersporen. Foto ARK Natuurontwikkeling

Ottersporen bij TU Eindhoven

Op The High Tech Campus in Eindhoven zijn ottersporen gevonden. De sporen werden in februari ontdekt in een laagje sneeuw. Deskundigen hebben bevestigd dat het daadwerkelijk om ottersporen gaat. De prenten zijn gevonden op een beschoeiingsplank langs een waterplas in de buurt van de Dommel. Het spoor eindigde bij het water, wat doet vermoeden dat het dier daar te water is gegaan.

Boommartert keert terug naar het Zoniënwood

Op 21 maart 2019 kon een boommartert op beeld vastgelegd worden in het uitgestrekte Zoniënwood bij Brussel. Er waren al enkele jaren vermoedens dat de boommartert in de bossen rond de hoofdstad vertoefde; de camerabeelden tonen nu voor het eerst met zekerheid een boommartert in het Zoniënwood. Het is echter niet zeker of het een gevestigd of een rondzwervend exemplaar is – boommarterts kunnen soms tientallen kilometers ver uitzwermen voor ze zich ergens vestigen. De waarneming is wel een opsteker voor de medewerkers van de verschillende projecten die inspanningen leveren voor de natuur rond Brussel: Life+ OZON-project, Plan Boommartert, project HORIZON+.

Otter in logo nog op te richten natuurpark

Medewerkers van het Instituut voor Natuur en Bosonderzoek (INBO) spotten begin april

een otter op een afgesloten domein van het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) in de Kempense regio rond Kalmthout (provincie Antwerpen). Milieubeweging GroenRand

kiest dan ook voor de otter als logo van hun nog op te richten Natuurpark Voorkempen. GroenRand wil met het park een groot aaneengesloten natuurgebied creëren. Centrale ader wordt de Antitankgracht: een kunstmatige waterloop die kort voor de Tweede Wereldoorlog werd aangelegd om de Duitse tanks uit Antwerpen te houden. De Antitankgracht vormt een belangrijke verbinding tussen natuurgebieden en bossen in de regio. Een natuurpark rond de waterloop zou de versnippering van de omliggende natuurgebieden tegengaan en de verdere verspreiding van soorten als de otter gemakkelijker maken.

Zadelrob bij Haamstede

Bij Burgh-Haamstede is begin maart een bijzondere zeehond opgedoken, namelijk een zadelrob. Normaal gesproken komt deze soort voor in het Noordpoolgebied. Volgens de dierenarts is de zadelrob, een vrouwtje, ongeveer een jaar oud en heeft ze een zeer zwakke algehele gezondheid door de lange reis.

Wild zwijn spoelt aan bij strand Katwijk

Medio maart vond een hondeneigenaresse bij Katwijk wel een heel opmerkelijke vondst: een wild zwijn was aangespoeld op het strand. Hoe het dier in het water terecht is gekomen, is een raadsel. Immers komen wilde zwijnen helemaal niet voor in de kustprovincies.

Wild zwijn op het Katwijkse strand

Dode everzwijnen. Foto Didier Meunier

Hoe evolueert de uitbraak en wat is de invloed van de maatregelen?

Afrikaanse varkenspest in België

Op 13 september 2018 werd Afrikaanse varkenspest vastgesteld bij in het wild levende everzwijnen in het zuiden van België, vele honderden kilometers verwijderd van de dichtstbijzijnde bekende haard. Welke maatregelen werden genomen, hoe effectief zijn ze en wat is het effect van de ziekte en de maatregelen op de wilde zwijnenpopulatie en de varkenskwekerijsector?

Myriam Logeot

Afrikaanse varkenspest in België

Na drie decennia van afwezigheid werd op 13 september 2018 opnieuw Afrikaanse varkenspest (AVP) vastgesteld in de everzwijnenpopulatie in België. Voor de lezers die nog niet geboren waren op dat moment of het zich niet herinneren: er was een korte uitbraak in 1985 bij varkens in de provincie West-Vlaanderen. Maar, dit keer is het anders, want het gaat nu om een meer agressieve stam van het virus. Bovendien is uitroeiing van de ziekte veel moeilijker aangezien de everzwijnenpopulatie kan optreden als een belangrijk reservoir voor het virus.

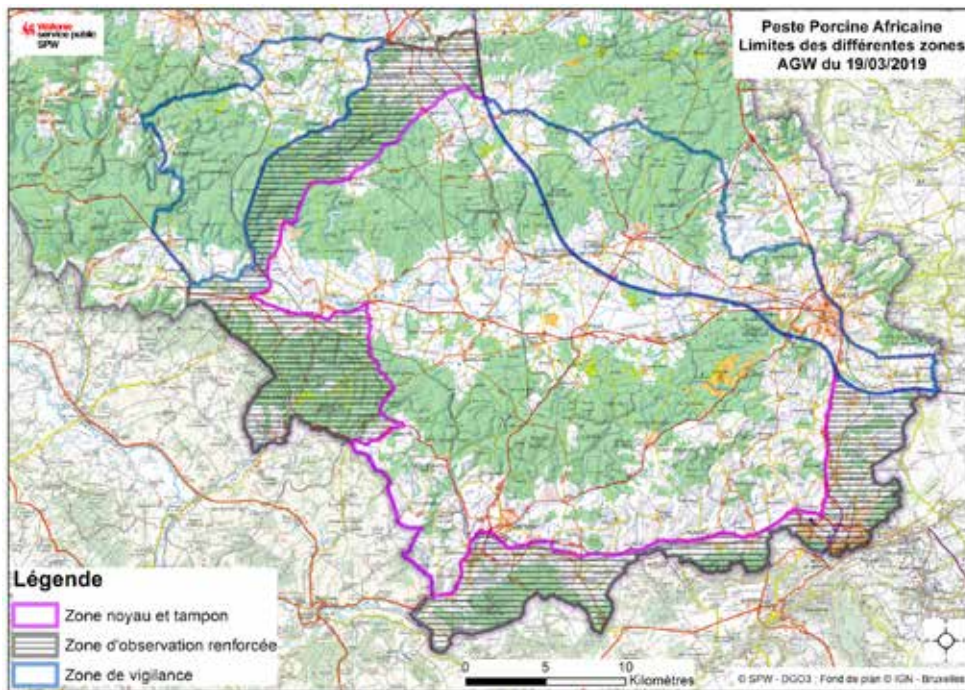
Eendracht maakt macht – ook in beheer van AVP Gezien de aanwezigheid van de ziekte in Oost-Europa sinds 2014 was er al in de maanden voor de uitbraak in België al een hoge alertheid en paraatheid bij

alle belanghebbenden die konden getroffen worden door AVP. Verschillende samenwerkingsinitiatieven en informatiecampagnes waren al opgestart door en tussen de verschillende overheidsdiensten actief rond veehouderij en natuur. Op het moment dat het virus gedetecteerd werd in België was er daardoor een snelle respons en werden de nodige urgentiemaatregelen meteen genomen. Het partnerschap tussen de federale en regionale overheden was cruciaal voor een goede samenwerkende en multidisciplinaire benadering van de controle van AVP. De federale overheidsdienst is bevoegd voor dierenwelzijn en ziektecontrole bij vee en huisdieren (i.c. varkens), de gewestelijke overheden zijn verantwoordelijk voor dierenwelzijn en ziektecontrole bij wilde dieren (i.c. everzwijn). Tot nu toe gaat die samenwerking goed, in die mate dat de AVP experts

van de Europese Commissie de Belgische benadering gebruiken als goed voorbeeld omtrent hoe AVP dient aangepakt te worden. Bovenop de samenwerking op nationaal niveau, is België ook gestart met nauwere samenwerking met buurlanden om een grensoverschrijdende aanpak van de bestrijding van de ziekte te realiseren.

Uitbraak en gezoneerde aanpak

Afrikaanse varkenspest werd nu eerst gedetecteerd in de gemeente Etalle in het meest zuidelijke deel van België. Onmiddellijk werd een eerste provisionele infectiezone aangeduid. Intussen werd deze eerste provisionele perimeter vervangen door twee concentrische beheerzones I en II, zoals voorgeschreven door de Europese wetgeving. Deze dubbele zonering bestaat uit een binnenste hoogrisicozone (zone II) omgeven door een

Figuur 1 Er werden drie zones afgebakend: de geïnfecteerde zone of zone II (paars), de bufferzone of zone I (blauw) en een zone van verhoogde waakzaamheid rond zone II (grijs gearceerd).

bufferzone (zone I) waarbinnen gepaste maatregelen genomen worden. In de binnenste zone worden alle jacht en bosbouw activiteiten tijdelijk stil gezet in combinatie met een intensieve zoektocht naar dode everzwijnen die allemaal getest worden voor AVP. Deze zone werd in tussentijd gedeeltelijk omheind. De toegepaste 'standstill-strategie' zorgt ervoor dat de geïnfecteerde everzwijnenpopulatie zo weinig mogelijk verstoord wordt om op die manier te vermijden dat de ziekte zich uitspreid naar naburige niet-geïnfecteerde regio's. In de daaromheen liggende zone I worden everzwijnen gecontroleerd bejaagd om de populatie die zou kunnen geïnfecteerd raken met AVP significant te verkleinen.

Cijfers en uitbreiding Er werden 2.372

kadavers van everzwijnen verzameld en bemonsterd, waarvan 753 die positief testten voor AVP (stand van zaken 18/4/2019). De meeste daarvan waren binnen zone II, maar op 8 januari kwam een eerste bevestiging van twee gevallen in het westelijke deel van zone I. Ondanks al de effectieve maatregelen die het Waalse gewest nam, was er toch een hoog risico dat AVP zich buiten zone II zou verspreiden en de twee gevallen in zone I bevestigden dit risico. Op basis van verdere evoluties zijn de Europese zones I en II intussen meermaals uitgebreid naar het westen, waarbij zone II helemaal doorgetrokken werd naar de Belgisch-Franse grens. Op moment van schrijven (24/4/2019) dateert de laatste uitbreiding van midden maart 2019. Verbeterde maatregelen werden getroffen zoals een meer intensieve zoektocht naar

dode everzwijnen in het westelijke deel van zone I en er werd een tweede omheining gebouwd tussen de bestaande omheining en de elektrische omheining aan de Belgisch-Franse grens. Om de ziekte in te dammen en verdere verspreiding naar Frankrijk te voorkomen werd ook een intensieve eliminatie van de everzwijnen in het westelijke deel van zone I uitgevoerd.

Geen uitbraken bij varkens Tot op moment van schrijven zijn er in België geen uitbraken van AVP bij varkens en everzwijnen in gevangenschap. Het Wetenschappelijk Comité, een onafhankelijk orgaan opgericht door het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV), heeft recent haar advies gepubliceerd omtrent AVP in België. Het risico dat de ziekte zich verspreid naar de sector van de varkenskwekerij wordt laag geschat, gezien adequate maatregelen genomen zijn en alle varkens en everzwijnen in gevangenschap in de initieel afgebakende infectiezone preventief geruimd zijn, waardoor het risico van overdracht van everzwijnen naar varkens significant verlaagd werd. Desalniettemin heeft het virus al een enorme economische impact gehad op de Belgische varkensindustrie door handelsverboden voor levende varkens en producten van varkensvlees, ondanks dat het virus enkel aanwezig is in de wilde everzwijnenpopulatie.

Oorzaak van de uitbraak Wat betreft de oorzaak van de introductie van AVP in België, werden al meerdere hypothesen opgesteld, waarbij menselijk toedoen meest prominent is. Het is echter zeer onwaarschijnlijk dat de precieze introductieroute ooit zal worden blootgelegd. De belangrijkste bekommernis momenteel is vermijden dat het virus zich verder verspreid in de wilde everzwijnenpopulatie en een mogelijke transmissie naar de varkenssector. Daarom is de hoofdfocus van de inspanningen om de verspreiding van de ziekte binnen de everzwijnen af te remmen en de varkenssector voor te bereiden op een mogelijke uitbraak. We zijn ervan overtuigd dat een nauwe samenwerking en volledige toewijding van alle betrokkenen uiteindelijk zal leiden tot een complete uitroeiing van AVP in België. Niettemin zijn we evenzeer voorbereid op een worst-case scenario.

Myriam Logeot is dierenarts en coördinator Afrikaanse varkenspest bij het Belgisch Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen.

Kilometers omheining werden er geplaatst om verspreiding van de ziekte tegen te gaan. Foto Didier Meunier

Natuurpunt winkel

Care Plus Anti-insect Natural Spray Citriodiol 60 ml

€ 10,95 Leden

€ 12,16 Niet-leden

Door de lemon-eucalyptusolie is Care Plus een doeltreffend anti-mug middel.

Art. nr. 66001

Natuurpunt t-shirt groen dames

€ 11,65 Leden

€ 12,95 Niet-leden

Het klassieke Natuurpunt t-shirt voor dames. Verkrijgbaar in verschillende maten: S t/m XXL.

Art. nr. 97531-97532-97533-97534-98740

Klean Kanteen drinkfles 0,5 liter

€ 20,95 Leden

€ 23,28 Niet-leden

De fles is gemaakt van hoge kwaliteit roestvrij staal, is veilig en gifvrij.

Art. nr. 64311

Natuurpunt t-shirt groen heren

€ 11,65 Leden

€ 12,95 Niet-leden

Het klassieke Natuurpunt t-shirt voor heren. Verkrijgbaar in verschillende maten: S t/m XXXL.

Art. nr. 97527-97528-97529-97530-98738-98739

bestellen kan via www.natuurpunt.be/winkel of via 015.43.16.88

Help de vleermuizen

EN GENIET VAN MEER LEVEN IN JE TUIN

Speciaal voor Zoogdierblad lezers:

10% KORTING op al onze vleermuizenkasten

Ga naar www.vivara.nl en gebruik de code **ZB219**

10%
Korting

Geldig t/m 16-9-2019

Egels hebben baat bij een schaal met water in de tuin. Geef egels geen melk! Daar kunnen ze absoluut niet tegen.
Foto Ronald Kromkamp

Uitwerpselen van egels zijn goed te herkennen aan de onverteerbare restjes van insecten. De poep is vaak rond de 5 cm lang, is cilindervormig en vaak donkergekleurd. Foto Carlo Wijnen via Waarneming.nl.

Campagne voor meer aandacht

2019: het Jaar van de Egel

Sommige mensen hadden liever aandacht voor de wolf, die momenteel stormachtig opkomt. Geldt dit ook voor de egel? De wolf krijgt veel aandacht; de egel helaas nauwelijks. Minimaal bevinden zich vier wolven in Nederland maar hoeveel egels hebben we; is er een toename of een afname?

Daphne Bezemer, Merel Klaarmond

Er zijn aanwijzingen dat het niet goed gaat met de egel in Nederland. Waarnemingen nemen af in aantal, natuurlijke leefgebieden verdwijnen en veel egels komen in conflict met verkeer. Maar hoe het precies gaat weten we helaas niet. Gebrek aan onderzoek was voor Merel Klaarmond een drijfveer om binnen de Zoogdierverseniging de Egelwerkgroep Nederland op te richten. Naast stimulering van onderzoek vindt de werkgroep het belangrijk om aandacht rond de egel te creëren. Ondanks dat de egel voor veel mensen een bekende verschijning is

weten ze vaak niet wat er zich achter het dier schuilhoudt. Zo denken mensen dat iedere avond één en dezelfde egel in de tuin rondscharrelt. Het tegendeel is waar: egels zijn niet territoriaal en delen hun leefgebied met soortgenoten. Ze hebben geen vaste slaappleaats en leggen 's nachts grote afstanden af. De kans dat jouw tuin slechts één egel huisvest is dus klein. De egel is een geheimzinnige soort, met een heel interessante ecologie. Daarom zetten we, gedurende heel 2019, de egel in het zonnetje. Niet letterlijk natuurlijk, het blijven nachtdieren!

Aandacht levert data In 2009 stond het jaar ook al in het teken van de egel, wat een schat aan informatie opleverde. Ruim twintigduizend egels werden gemeld, waardoor onderzoekers ontdekten dat egels tuinen in dorpen en steden verkiezen boven het platteland. Dat is niet zo gek, gezien de ecologie van de egel. De soort voelt zich thuis in gebieden met struweel en ondergroei. Egels eten vooral ongewervelde dieren zoals slakken en insecten, die ze met hun goede reukzinn vinden in de vegetatie en op de bodem. Tuinen zijn bovendien goede toevluchtsoor-

den in gebieden waar dassen leven. Uit de analyse van de verzamelde data uit 2009 bleek namelijk dat de aan- of afwezigheid van dassen belangrijk is voor het voorkomen van de egel¹. Verstening én omheining van tuinen vormen echter mogelijk een bedreiging, aangezien het leefgebied van de egel ongeschikt en onbereikbaar raakt.

E-teams Niet alleen waarnemingen van levende egels waren in 2009 van belang, ook meldden zogenaamde E-teams dode egels. Deze teams bestonden uit forenzen die op vaste routes de doodgereden egels in kaart brachten. Uiteindelijk telden 67 forenzen 48 egels per 100 kilometer². Onderzoekers vonden in de jaren negentig zo'n 100 dode egels per 100 kilometer³. Hoewel verkeer in de tussentijd is toegenomen is het aantal verkeersslachtoffers afgenomen. Dit kan een belangrijke aanwijzing zijn dat het aantal egels tussen 2009 en de tweede helft van de jaren negentig is gedaald.

Egels gaan 's nachts op zoek naar voedsel. Onder andere (naakt)slakken, regenwormen en insecten staan op hun menu.
Foto Merel Klaarmond

De jaarcyclus van een egel

In maart en april ontwaken egels uit hun winterslaap. Ze kunnen dan wel een derde van hun lichaamsgewicht verloren zijn. Egels gaan massaal op zoek naar voedsel voordat het paarseizoen in mei begint. Na een draagtijd van ongeveer 34 dagen worden de eerste jongen in juni geboren. Na zes weken zijn de jongen zelfstandig. Met oktober voor de deur bereiden egels zich voor op de aankomende winter en vullen hun vetreserves maximaal aan. Rond november zoeken egels hun schuilplaats op voor de winterslaap.

Egels houden niet van tuintegels! Kies daarom voor een groene tuin met rommelhoekjes voor nestgelegenheid.
Foto Daphne Bezemer

Knelpunten Het ontstaan van de Egelwerkgroep en de nog altijd onderbelichte status van de egel zijn belangrijke motivaties geweest voor het Jaar van de Egel 2019. Eco-loog Anouschka Hof verbaast zich over de beperkte aandacht voor de egel. 'Na 2009 is er weinig activiteit geweest op het gebied van egels in Nederland', vertelt ze. Eerder onderzocht zij knelpunten voor egels in Engeland. 'Deze recente studies wijten de achteruitgang aan het verdwijnen van heggen op het platteland en groen in de stad^{4,5}. Oorzaken voor de afname van egels in Nederland zijn onvoldoende in kaart gebracht, maar mogelijk is ook hier de verstening van tuinen één van de grote boosdoeners.'

Actief egeljaar 2019 is een goed moment om resultaten uit het verleden te vergelijken met het heden. Er komt herhaling van eerder uitgevoerde projecten. De Egelwerkgroep roept iedereen op om egelwaarnemingen door te geven. Ook zijn zij weer aan de slag gegaan met E-teams. Daarnaast de tip om 14 en 15 september 2019 in de agenda te zetten: dan is weer het jaarlijkse Egelweekend; ontstaan tijdens het Jaar van de Egel 2009 en sindsdien ieder jaar gehouden. De tellingen uit het Egelweekend leveren een grote bijdrage aan de beeldvorming van de populatietrend. Deze trend kent zowel goede als slechte jaren. Mogelijk zorgde de lange winter van 2012/2013 voor een slecht egeljaar. In 2016 leek de populatie weer te herstellen, maar in 2017 kwam er opnieuw een dieptepunt. Afgelopen jaar begon met een veelbelovende lente, maar de droge zomer gooide roet in het eten. De Egelwerkgroep is erg benieuwd hoe het in 2019 met de egel

Verbeter het leefgebied van de egel in je eigen omgeving

- Geef egels toegang tot je tuin: een gat van 13x13 cm is groot genoeg
- Creëer nestplaatsen voor egels met takken en bladeren
- Maak je vijver egelvriendelijk en zorg dat egels gemakkelijk uit het water kunnen klimmen
- Als je egels wilt bijvoeren, geef dan kattenvoer of egelvoer en water. Géén melk!

Op de hoogte blijven van het Jaar van de Egel kan via de website: www.egelwerkgroep.com/jaarvandeegel. Meewerken aan egelonderzoek? Neem dan contact op met Egelwerkgroep Nederland via egelwerkgroep@zoogdierverseniging.nl. Vergeet vooral niet egelwaarnemingen door te geven. Heb je een egel gezien, levend of dood? Meld deze dan: bit.do/meldeengel

staat. Het Egelweekend ontbreekt ook dit jaar dus niet. Ook is een project gestart om tuinen weer open te stellen voor egels, de zogenaamde 'egelsnelweg'. Hierdoor kunnen egels tuinen weer gebruiken als leefgebied. Een dergelijk project heeft in Engeland al veel succes geboekt. Ook in Vlaanderen wordt het project 'Egelstraat' met veel enthousiasme aangepakt (zie artikel 'Project Egelstraat in Vlaanderen' in dit nummer). 'Tevens komen de egelopvangcentra aan bod dit jaar. Kortom: genoeg om naar uit te kijken!'

Daphne Bezemer en Merel Klaarmond zijn bestuurslid van de Egelwerkgroep Nederland van de Zoogdierverseniging.

Bunzing. Foto Griet Nijs

Groots citizen science project in Vlaanderen

10 jaar verkeersslachtoffermonitoring

Het project **Dieren onder de wielen – de verkeersslachtoffermonitoring met vrijwilligers in Vlaanderen** – bestaat tien jaar. Het is uitgegroeid tot de meest dense dataset van verkeersslachtoffers ter wereld verzameld met vrijwilligers. Wat leren we daaruit en wat brengt het bij om de situatie voor onze wilde fauna te verbeteren?

Diemer Vercayie

In 2018 blies niet alleen waarnemingen.be, maar ook het project **Dieren onder de wielen** 10 kaarsjes uit. Tien jaar al wordt in Vlaanderen opgeroepen om waarnemingen van overreden dieren te melden via dierenonderdewielen.be en waarnemingen.be. Voorloper van dit citizen science project was een onderzoek uitgevoerd door het Koninklijk Belgisch Verbond voor de Bescherming van de Vogels (nu Vogelbescherming Vlaanderen). In 1995-1996 riep deze vereniging haar achterban en het brede publiek op om

waarnemingen van verkeersslachtoffers te melden, toen nog via een papieren formulier dat per post moest opgestuurd worden. Met de lancering van waarnemingen.be kon dat op digitale en veel efficiëntere manier gedaan worden en werd het project **Dieren onder de wielen** gelanceerd. Het project bestond uit verschillende samenwerkingsverbanden die elkaar opvolgden, maar de essentie bleef: gedurende tien jaar werd met steun van de Vlaamse overheid opgeroepen om verkeersslachtoffers te melden via de genoem-

de platformen. Dit resulteerde in een schat aan informatie.

De cijfers Het citizen science project **Dieren onder de wielen** groeide op tien jaar tijd uit tot een succes met wereldfaam. Voor Vlaanderen en Brussel werden tot op moment van schrijven (2019-04-16) waarnemingen van in totaal 99.191 verkeersslachtoffers gemeld. Op het moment dat dit nummer van *Zoogdier* verschijnt is hoogst waarschijnlijk de kaap van 100.000 overschreden.

Goed voor een datadensiteit van 7,2 dieren per vierkante kilometer of 1,36 dieren per kilometer weg. Sinds 2008 werden zo maar eventjes 321 verschillende diersoorten als verkeersslachtoffer gemeld, waaronder ook van zeldzame soorten. Meer dan 4.000 vrijwilligers weerstonden de vaak onprettige aanblik en hielpen (met een of meerdere waarnemingen) om deze berg toch wel enigszins lugubere gegevens te verzamelen. Naast de losse waarnemingen werden en worden sinds begin 2014 ook trajecttellingen uitgevoerd waarbij ook gedocumenteerd waar (welk traject) en wanneer er gezocht is. Met die extra informatie over zoekinspanning kunnen meer analyses gemaakt worden zoals een betere identificatie van knelpunten of een schatting van het totaal aantal dieren dat jaarlijks sneuvelt in het verkeer. De verkeersslachtoffers die gemeld worden zijn maar het topje van de ijsberg. Enerzijds passeert niet langs elk slachtoffer een waarnemer voor het verdwijnt, anderzijds strompelen dieren soms nog weg van de baan, uit het zicht, belanden ze in de berm, worden ze verwijderd door aaseters, enzovoort. Tot eind februari 2019 werden maar liefst 7.144 tellingen van vaste trajecten uitgevoerd. Daarnaast is het sinds juli 2018 ook mogelijk eender welke route die je aflegt te registreren met de apps ObsMapp en iObs. Zo ben je niet gebonden aan een vaste route, maar kun je eender waar en eender wanneer een verkeersslachtoffermonitoring van een bepaald traject uitvoeren. Zo werden al 1.876 van deze flexibele routetellingen uitgevoerd (anno 31/3/2019), goed voor 31.500 gemonitorde kilometer weg. Samen met de vaste

routetellingen werd zo al meer dan 80.000 kilometer weg gemonitorde op aanwezigheid van verkeersslachtoffers, oftewel bijna twee keer de wereld rond.

Wereldwijd een succes Voor zover we konden nagaan is Dieren onder de wielen het langst lopende citizen science project rond verkeersslachtoffermonitoring en is het de meest dense dataset ter wereld. Een gelijkaardig internationaal bekend project in Californië (39,5 miljoen inwoners, 423.970 km²) startte een jaar later en rondde medio 2018 de kaap van 58.000 verkeersslachtoffers of een datadensiteit van 0,14 slachtoffers per vierkante kilometer of 0,09 per kilometer weg. Dieren onder de wielen startte één jaar eerder, maar ondanks (of dankzij?) bijvoorbeeld een veel kleiner aantal inwoners, een korter wegennet en een kleinere oppervlakte werden er toch heel wat meer verkeersslachtoffergegevens verzameld in

Vlaanderen.

De jarenlange actieve promotie voor het project – dankzij steun van de Vlaamse overheid, Departement Omgeving – was daarin een belangrijke factor. De website en apps zijn uiterst handige tools en zeker een belangrijke factor, maar dezelfde tools zijn beschikbaar in Wallonië (Figuur 1) en Nederland waar zonder die inzet rond promotie toch heel wat minder data en vooral een lagere densiteit van verkeersslachtoffers verzameld werden in dezelfde tijdsspanne (Wallonië: 19.585, 1,2/km²; Nederland: 70.343, 1,7/km²).

Toch is het niet dé grootste databank van verkeersslachtoffers ter wereld, want in Zweden – waar het verplicht is de politie te contacteren bij een aanrijding met groot wild (een 20-tal soorten) – worden jaarlijks ca 70.000 aanrijdingen gedocumenteerd. Anderzijds is het wel de grootste databank verzameld met vrijwilligers.

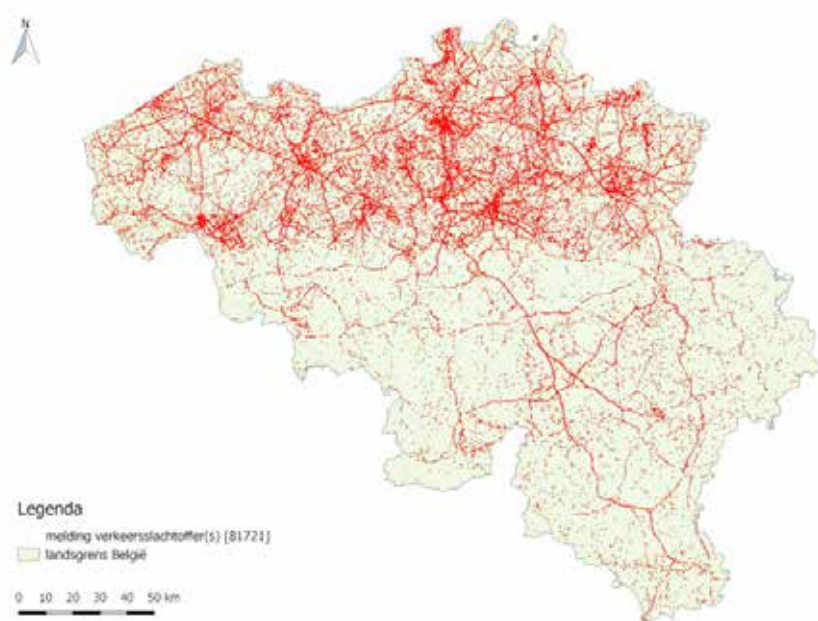
Overigens is het ook in financiële termen een succesvol project. Op basis van de cijfers uit trajecttellingen weten we dat om hetzelfde aantal verkeersslachtoffers te verzamelen twee personen 9 jaar aan een stuk fulltime (38 uur per week, 47 weken op een jaar) per fiets de Vlaamse wegen zouden moeten afrijden op zoek naar verkeersslachtoffers.

Wat levert dat nu op? We doen natuurlijk niet aan noteren om te noteren, maar om er iets uit te leren over de impact van de transportinfrastructuur en het verkeer op de natuur en vooral omdat er op die manier actie kan ondernomen worden om knelpunten aan te pakken en die impact op de natuur te verkleinen waar mogelijk en in de mate van het mogelijke.

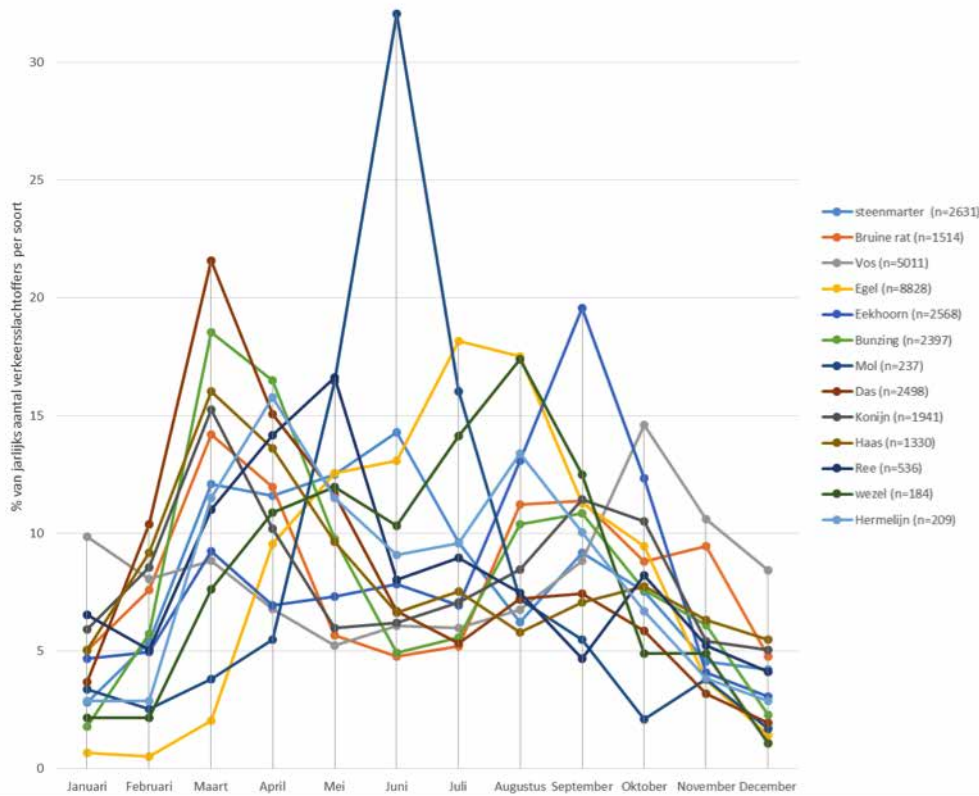
Hoewel er nog heel wat diepgaander analyses op de gegevens mogelijk zijn (hierbij dus een uitnodiging aan onderzoeksinstituten en universiteiten) hebben we de voorbije tien jaar al heel wat geleerd. De top tien van

Soort	Aantal
1 Gewone Pad - <i>Bufo bufo</i>	18.067
2 Egel - <i>Erinaceus europaeus</i>	5.728
3 Vos - <i>Vulpes vulpes</i>	3.467
4 Bruine Kikker - <i>Rana temporaria</i>	1.808
5 Das - <i>Meles meles</i>	1.795
6 Steenmarter - <i>Martes foina</i>	1.698
7 Rode Eekhoorn - <i>Sciurus vulgaris</i>	1.693
8 Bunzing - <i>Mustela putorius</i>	1.660
9 Merel - <i>Turdus merula</i>	1.590
10 Konijn - <i>Oryctolagus cuniculus</i>	1.236

Tabel 1 Top tien van geregistreeerde verkeersslachtoffers

Figuur 1 Verkeersslachtoffers geregistreerd in waarnemingen.be (inclusief dierenonderdewielen.be) tot en met 31/7/2018. Merk op dat enkel verkeersslachtoffers en de landsgrens afgebeeld werden, geen wegen.

Figuur 2 Aandeel meldingen per maand voor een selectie zoogdieren. In het algemeen is er voor zoogdieren een duidelijke voorjaarspiek en een kleinere piek in augustus-september.

meest gemelde verkeersslachtoffers (waarbij egel stevast op nummer één staat qua zoogdieren) vertelt ons iets over de kwetsbaarheid van soorten (Tabel 1). Grafieken aantal slachtoffers per maand vertellen ons in welke periode van het jaar een soort het meest kwetsbaar is (of we de grootste kans lopen om een aanrijding te hebben met de betreffende diersoort, Figuur 2). Het levert voor sommige soorten die vaker als verkeersslachtoffer gezien worden dan levend zelfs belangrijke verspreidingsinformatie op. Op basis van de trajecttellingen konden we berekenen dat er jaarlijks in Vlaanderen zo'n 5 miljoen dieren sterven onder onze wielen (14.000 per dag of 1 om de 6 seconden). Bekijken we de data op kaart dan gaat het eerder om knel-lijnen dan knel-punten (Figuur 1). Wegen vormen een aaneenrijging van verkeersslachtoffers. Maar bij nadere

inspectie per soort of soortgroep blijken er wel relaties te zijn met de omgeving en specifieke gevaarlijke punten. Waar transportassen (zoals snelwegen en spoorlijnen) gecombineerd worden, wordt een extra grote barrière gevormd. De snelweg tussen Leuven en Luik bleek dubbel gevaarlijk voor wild omdat enkel de hst-spoorlijn die ernaast ligt afgerasterd is. Dieren die van noord naar zuid de snelweg trachten over te steken, botsen op het raster tussen de snelweg en de spoorlijn en hebben geen andere keuze dan terug te gaan waar ze vandaan kwamen, terug over de snelweg. Vermoedens werden bevestigd dat er meer verkeersslachtoffers te vinden zijn waar wegen door bossen of graslanden snijden.

Maar een van de belangrijkste realisaties van dit project is dat de problematiek niet alleen letterlijk, maar ook figuurlijk op de

kaart gezet is in Vlaanderen. Door deze monitoring uit te voeren als een citizen science project waarbij promotie erg belangrijk is om het project levendig te houden, werden over de jaren heen honderden berichten uitgestuurd via de communicatiekanalen van Natuurpunt naar haar eigen achterban, maar ook naar het brede publiek. Berichten die gretig opgepikt werden door de media, zelfs in die mate dat journalisten de laatste jaren in januari zelf spontaan contact opnamen met Natuurpunt voor een stand van zaken van de cijfers voor het afgelopen jaar. En als er een vraag gesteld wordt over deze resultaten in het bekende tv-programma De Slimste Mens Ter Wereld, weet je dat de problematiek mainstream kennis geworden is. Dat vertaalde zich de afgelopen jaren ook in steeds meer parlementaire vragen over de problematiek aan de bevoegde ministers.

Hoe vertaalt zich dat in mitigatie-acties?

Je zou verwachten dat in het land met (op Malta na) de hoogste densiteit aan wegen van gans Europa (5 km weg per vierkante km) ook de meeste investeringen gedaan worden voor ontsnippering. Maar dat valt in Vlaanderen tegen in vergelijking met de inspanningen die geleverd worden in Nederland. In Vlaanderen werden bijvoorbeeld tot nu toe 5 ecoducten gebouwd, in Nederland 66. Om eenzelfde aantal ecoducten per kilometer weg te bekomen moeten er in Vlaanderen nog 28 bijkomen. Hoog tijd dus voor Vlaanderen om een tandje bij te steken en net zoals in Nederland een concreet Meerjarenprogramma Ontsnippering uit te werken met duidelijke visie, planning, timing en budget. Het stelt alvast hoopvol dat de overheidsadministraties dezelfde conclusie getrokken hebben en een eerste voorstel Meerjarenplan opgesteld hebben. Nu is het aan de net verkozen politici om ook de keuze te maken om hierin te investeren.

Zelf bijdragen? Wil je zelf een steentje bijdragen tot een eerste stap voor minder verkeersslachtoffers? Meld dan je waarnemingen van aangereden dieren. Op www.natuurpunt.be/dierenonderdewielen ontdek je in het introfilmpje hoe je dat doet. Meer informatie over de resultaten van dit project is te vinden op Zoogdier Digitaal.

Diemer Vercayie werkt bij Natuurpunt Studie en coördineert er onder meer het project Dieren onder de wielen. Als vrijwilliger is hij actief als voorzitter van de Natuurpunt Zoogdierenwerkgroep Vlaanderen.

Boommarter. Foto Fokko Erhart

Wezel. Foto Esther Borkent

Een alternatief voor gestandaardiseerde monitoring

Losse waarnemingen als monitoring?

Monitoring is een essentieel onderdeel bij de doelgerichte bescherming van kwetsbare zoogdiersoorten. Vaak ontbreekt het echter aan voldoende middelen om een gedetailleerde studie van populatietrends mogelijk te maken. Citizen science heeft echter al meermaals bewezen de grenzen van ecologisch onderzoek te kunnen verleggen. Dankzij de gebundelde gegevens van duizenden vrijwilligers kunnen we hier de mogelijkheid van populatiemonitoring op basis van 'losse' waarnemingen verkennen. Eerder werden daaruit al robuuste trends gehaald voor soortgroepen als vogels en vlinders, maar voor zoogdieren werd dit nog niet eerder uitgetest. Als eerste hebben we de trends voor wezel, hermelijn, egel en vos onderzocht. Meteen blijkt daaruit dramatisch nieuws.

Timo Van der Veken, Diemer Vercayie, Kristijn Swinnen & Koen Van Den Berge

Ondanks dat soorten als vos, steenmarter, das en boomarter het de laatste jaren weer (voorzichtig) goed doen, weerspiegelen deze feiten de algemene toestand voor de totaliteit van de inheemse zoogdierfauna in Vlaanderen niet: maar liefst twee derde van de soorten is regionaal in zijn voortbestaan bedreigd¹. Het monitoren van populatiegroottes is een essentiële stap voor zowel het in kaart brengen van prioritaire soorten als het evalueren van opgelegde beschermingsmaatregelen. Desalniettemin is het meestal een uitzondering dat voldoende

data beschikbaar zijn voor een doorgedreven populatieanalyse¹. In een poging de lacune op te vullen startte in 2016 het citizen science project 'Meetnetten' gecoördineerd door Natuurpunt Studie in opdracht van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. Beroep doend op vrijwilligers en een gestandaardiseerd telprotocol, wordt momenteel de aandacht gevestigd op das, otter, hazelmuis en Europese hamster. In een ideaal scenario blijven inspanningen uiteraard niet beperkt tot slechts 4 zoogdiersoorten. Gestandaardiseerde telmethodes zijn zeer

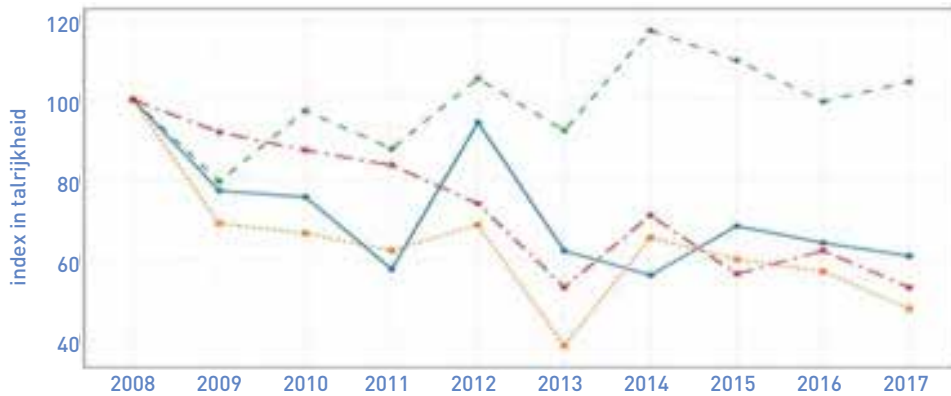
intensief en niet voor elke soort eenvoudigweg toepasbaar, maar misschien zijn er wel alternatieven beschikbaar.

waarnemingen.be een oplossing?

Sinds 2008 geeft het dataportaal www.waarnemingen.be de mogelijkheid observaties van fauna en flora in België online te melden. Met ondertussen meer dan 600.000 zoogdierwaarnemingen stelt zich de vraag of 'losse' waarnemingen een alternatief kunnen bieden voor een gestandaardiseerd telprotocol. Anders gezegd: reflecteert een

Figuur 1 Relatieve populatietrend op basis van procentuele talrijkeheidsindex ten opzichte van 2008 zonder selectie van waarnemers.

Figuur 2 Relatieve populatietrend op basis van procentuele talrijkeheidsindex ten opzichte van 2008 onder het scenario →100 waarnemingen/jaar.

Figuur 3 Relatieve populatietrend op basis van procentuele talrijkeheidsindex ten opzichte van 2008 onder het scenario →10 zoogdierwaarnemingen/jaar.

Figuur 4 Relatieve populatietrend op basis van procentuele talrijkeheidsindex ten opzichte van 2008 onder het scenario →100 zoogdierwaarnemingen.

— hermelijn — wezel — vos — egel

verandering in het aantal gemelde observaties de populatietrend van een specifieke soort? Hoe groter de populatie, hoe meer waarnemingen luidt immers de logische redenering. Maar verschillende factoren kunnen deze relatie sterk beïnvloeden en aanleiding geven tot foutieve conclusies. In vergelijking met een gestandaardiseerd telprotocol is het namelijk gissen naar de geleverde zoekinspanning van waarnemers. Ook is elke citizen scientist vrij te melden wat hij of zij heeft gezien: niet iedereen deelt immers even consequent een ontmoeting met een vos. Waarnemingen zijn echter niet anoniem maar gekoppeld aan een profiel. Op basis van alle gegevens is het mogelijk de geleverde zoekinspanning en het meldgedrag van een waarnemer te benaderen². De proef werd op de som genomen in functie van een masterthesis met als onderwerp de ecologie van wezel en hermelijn, respectievelijk gecategoriseerd als 'bijna in gevaar' en 'gevoelig' in de Vlaamse Rode Lijst. Hun sterk verborgen levenswijze bemoeilijkt klassiek gestandaardiseerd onderzoek naar hun populatietrends. Voor beide soorten worden in deze thesis op basis van de data uit waarnemingen.be meerdere indexen voor populatietrends berekend, rekening houdend met zowel zoekinspanning als meldgedrag van de waarnemers. Deze resultaten worden geïjkt aan referentiesoorten met een verondersteld gekende populatietrend: vos en egel. Voor vos wordt een stabiel populatiepatroon verwacht. De egel laat daarentegen in verschillende West-Europese landen een daling in verspreiding noteren^{3,4}. Ook in Vlaanderen heerst een sterk vermoeden dat de soort stevig achteruit boert.

Robuust patroon Ondanks de verschillende uitgevoerde selectieprocedures blijkt een robuust patroon voor alle berekende populatietrends aanwezig. Dit is overigens ook het geval indien nog strengere criteria worden opgelegd, bijvoorbeeld meer dan 200 of 400 waarnemingen per waarnemer. Eveneens bevestigen de resultaten min of meer de verwachtingen omtrent beide referentiesoorten. Ten opzichte van 2008 keldert de talrijkeheidsindex van de egel met 40 tot 60% afhankelijk van de opgelegde selectie. Deze sterke achteruitgang vertoont daarbij een duidelijk lineair karakter. Omgekeerd laat de vos na een initiële daling een overtuigend stijgend patroon optekenen. Hoewel deels onverwacht, is een toename van dergelijke omvang wellicht voornamelijk te verklaren door de opkomst van de minder schuwe stadsvos met derhalve een hogere

Egel. Foto Merel Klaarmond

detecteerbaarheid⁶. Dit fenomeen wordt bevestigd door het hoge aantal waarnemingen in grootsteden.

Pieken en dalen voor wezel en hermelijn

De wezel en hermelijn laten net als de egel een duidelijk neerwaartse trend zien, maar hier zien we wel dat het referentiejaar (2008, wanneer de website pas opgestart was) een groot verschil maakt. Starten we in 2009 aan 100% dan is de neerwaartse trend – in tegenstelling tot de egel – voor wezel en hermelijn niet meer zo uitgesproken. Een extra opvallend verschil zijn de uitgesproken pieken en dalen voor de kleine marterachtigen. Hoewel er voor deze soorten meer toeval in het spel kan zijn omdat het over

gevoelig minder waarnemingen gaat dan bij de referentiesoorten, zijn deze schommelingen wellicht reëel. Zowel wezel als hermelijn zijn sterk afhankelijk van het aanbod woelmuizen⁷ en volgen noodgedwongen de populatieschommelingen van deze kleine knaagdieren. Er zijn voor Vlaanderen geen rechtstreekse monitoringgegevens beschikbaar over trends in de talrijkheid van woelmuizen, maar leggen we de berekende trend naast het broedsucces van een andere woelmuizenspecialist – de kerkuil, dan komen de pieken en dalen relatief sterk overeen. In jaren met minder broedkoppels wordt ook een geringer aandeel woelmuizen aangetroffen in braakballen⁸, het bulkvoedsel van kerkuil, maar ook van wezel en hermelijn.

Van losse waarnemingen naar een populatietrend: de methodiek

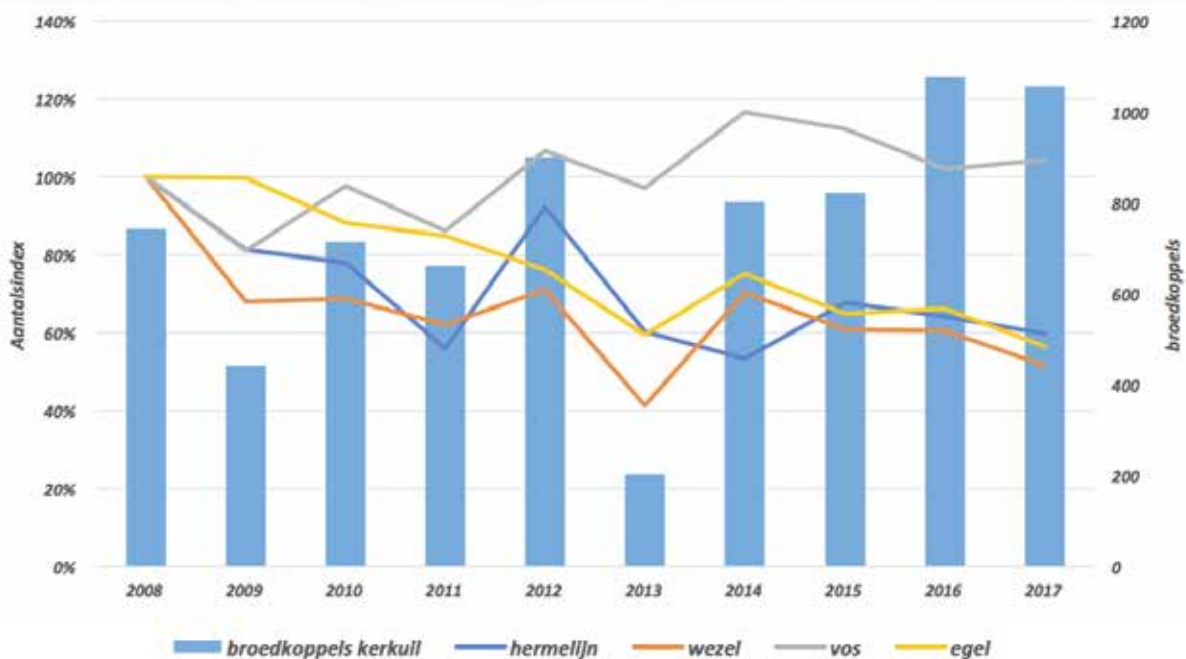
Gevalideerde zichtwaarnemingen van een doelsoort (geen cameravalwaarnemingen, verkeersslachtoffers, ...) worden per jaar gesommeerd. Vervolgens corrigeren we voor verschillen in zoekintensiteit van de waarnemers door te delen door het jaarlijks aantal daghokbezoeken binnen het soortareaal. Een daghokbezoek staat voor één waarnemer die op één dag minstens één waarneming – ongeacht taxonomische groep – meldt uit één UTM1-hok (1x1 km)⁹. Het resultaat geeft een index voor de talrijkheid van een soort weer en laat toe een relatieve populatietrend te construeren.

Om inconsequent meldgedrag door de waarnemers van de doelsoorten uit te sluiten werd de index ook opnieuw berekend met telkens andere selecties van waarnemers:

→ 100 waarnemingen/waarnemer/jaar
 → 10 zoogdierwaarnemingen/waarnemer/jaar

→ 100 zoogdierwaarnemingen/waarnemer gedurende 2008-2017

Timo Van der Veken is een biologiestudent aan de Universiteit van Gent en voert in het kader van zijn masterthesis onderzoek uit naar de ecologie van wezel en hermelijn, onder de begeleiding van Koen Van Den Berge. Diemer Vercayie en Kristijn Swinnen werken voor Natuurpunt Studie.

Figuur 5 Relatieve populatietrend op basis van procentuele talrijkeindex ten opzichte van 2008 zonder selectie van waarnemers en met weergave van het broedsucces van kerkuilen voor de betreffende jaren.

De grijze zeehond ... door de

De grijze zeehond is eeuwenlang weggeweest uit onze wateren. Echter, door beperking van de jacht en zijn ongevoeligheid voor grenzen en politieke strubbelingen, heeft deze soort in Nederland een enorme comeback gemaakt. Op dit moment worden er ruim 4.500 dieren geteld in Nederland en daarmee hebben we weer een ontzagwekkend roofdier terug.

Geert Aarts

We bevinden ons op het strand bij St. Andrews, een plaatsje aan de oostkust van Schotland. In dit eeuwenoude stadje bevindt zich de oudste universiteit van Schotland (1413), met daarbij het zeezoogdierenonderzoeksinstituut van Europa, de Sea Mammal Research Unit, waar ik 20 jaar geleden m'n onderzoek naar zeehonden begon. We verlaten het strand en varen met een kleine rib in zuidoostelijke richting. In het noorden zien we de besneeuwde toppen van de Highlands. Wij varen richting het zuiden, naar het onbewoonde eilandje 'Isle of May'. In de zomer welbekend vanwege de papegaaiduikers, nu in de winter is de grijze zeehond hier koning. We varen tussen de rotsen de kleine natuurlijke haven binnen. Overal zitten grijze zeehonden, zowel op het land, alsook in het ijskoude kraakheldere water onder ons. Aangekomen aan land, lopen we richting ons verblijf voor de week, en banen we ons een weg door de witte pups. Deze pups liggen nu nog 'comfortabel' op het droge, maar zullen, als ze gespeend en verhaard zijn, hun eerste duik in het diepe maken. Deze mystieke dieren gaan dan een lang leven tegemoet in een voor ons vijandige omgeving. Wij, met onze lange uitsteeksels (lees armen en benen), houden het amper minuten uit in het koude water. Deze pups daarentegen, zitten straks dagen, zo niet weken achtereen in het koude water, duikend naar de diepte van de Noordzee, waar ze zich vol eten met zandspiering en platvis verstopt in de bodem.

Grijze zeehonden. Foto Luc Hoogenstein.

'Koudwatervrees haai is zegen voor de zeehond'

Met deze kop begon een krantenartikel over een recent verschenen wetenschappelijk artikel. Als je kijkt naar de wereldverspreiding van zeehonden, dan valt op dat veruit de meeste soorten in de koude wateren leven, met name rond het zuidpool- en het noordpoolgebied. Een nadeel van het leven in dergelijke gebieden is dat zeehonden zich moeten beschermen tegen de kou door de aanleg van een dikke laag vet. Echter, een groot voordeel van warmbloedig zijn, is dat de stofwisseling nauwelijks beperkt wordt door de omgevingstemperatuur. Bij koudbloedige dieren, zoals vissen, is dat wel zo. Hoe kouder het water, des te langzamer zwemmen vissen. Als warmbloedig roofdier kun je daar handig op inspelen, en veel makkelijker de vis uit het water plukken. En dat is nu het prachtige van de ecologie. Alles is met elkaar verbonden, en daardoor blijft er voor andere roofvissen minder over. En violá, daar heeft de zeehond zijn niche ingenomen in het systeem.

Terugkeer van de grijze zeehond

Lang geleden had de grijze zeehond ook in Nederland een belangrijke plek in het kustecosysteem, maar door intensieve jacht is deze soort rond de middeleeuwen verdwenen. Begrijpelijk, want gedurende de wintermaanden zitten ze in groten getale op de hoge delen, bijvoorbeeld eilandjes, wat ze kwetsbaar maakte voor jagers. Toen er

Een gezenderde grijze zeehond. Foto Geert Aarts

in de tweede helft van de vorige eeuw beschermende maatregelen werden ingesteld op de Britse eilanden, kon de grijze zeehond zich herstellen. Vanuit deze bronpopulatie vestigden individuen zich vervolgens in Nederland. Nu worden er jaarlijks ruim 4½ duizend dieren geteld. En daarmee heeft de grijze zeehond weer een belangrijke functie ingenomen in onze Noordzee.

Het volgen van individuele dieren met zenders

Het mystieke van zeezoogdieren is altijd geweest dat ze op zee ongrijpbaar en daarmee ook onbegrijpelijk zijn gebleven. Echter, toen de eerste zenders werden ontwikkeld om wilde dieren in hun natuurlijke omgeving te volgen ging er een wereld voor ons open. De zeehonden die we eerst 'lui' op de zandbanken zien liggen, blijken het volgende moment 'eventjes' naar Schotland, zelfs tot de Orkney-eilanden te zwemmen. Een tocht van ongeveer duizend kilometer (Figuur 2). Hoewel de zenders van onschatbare waarden zijn voor onderzoek, kwam daar ook meteen de beperking bloot te liggen. Iedere zeehond blijkt namelijk iets

Grijze zeehond. Foto Geert Aarts

Een grijze zeehond voelt zich thuis op de zandbanken van de Waddenzee.
Foto Luc Hoogenstijn

anders te doen. De ene zeehond beweegt de hele Noordzee over, terwijl de ander maandenlang binnen enkele tientallen kilometers van zijn ligplaats foerageert (figuur 1B). Ja, en omdat we toch geïnteresseerd zijn in de populatie als geheel, heb je ander gereedschap nodig.

Abstract schilderen van de werkelijkheid Er zijn helaas weinig mensen die enthousiast worden van statistiek en wiskunde, deels doordat de werkelijkheid en complexiteit die we in de natuur zien hiermee niet altijd tot leven komt. Echter, door de hedendaagse computerkracht en inzet van individueel-gebaseerde modellen kunnen we dat tijdperk achter ons laten. Het is nu wel mogelijk om het gedrag en fysiologie van ieder dier na te bootsen. En niet van één dier, maar van de héle populatie. Het is nu mogelijk om dingen boven tafel te krijgen,

die met alleen zenders moeilijk te doorgronden zijn. Zo kan worden onderzocht hoe de voedselcompetitie tussen alle individuen van invloed is op hun verspreiding. Dergelijke modellen kunnen ineens met simpele foerageerregels verklaren waarom ieder dier zijn eigen foerageerplekje kiest, zoals we in het wild zien.

Waar gaan we naartoe? Nu we de transitie willen maken naar duurzame energie, zijn alle schijnwerpers gericht op de Noordzee. Over enkele decennia zal een groot deel van de Noordzee bedekt zijn met windmolenparken. Dat brengt wel een dilemma met zich mee als we met een ecologisch blik naar de wereld kijken; ja, we willen onze invloed op het klimaat terugbrengen, maar de ontwikkelingen in de Noordzee zullen leiden tot verandering in het systeem. De sterke comeback van de zeehond suggereert dat

de condities in ieder geval goed waren, maar blijft dat ook zo? Het beantwoorden van die vraag blijkt een spannende uitdaging. Want in plaats van zelf te meten wat de 'ecologische toestand' van de Noordzee is, zouden we natuurlijk de daar levende dieren het zelf 'kunnen vragen'. Zo kunnen gezenderde zeehonden ons haarfijn laten zien welke plekken voor hun beter of slechter zijn geworden. Helaas verdwijnt daarmee wellicht het mystieke van de zeehond, maar met de grote veranderingen op komst lijkt dit toch de beste weg om te bewandelen.

Geert Aarts is als zeezoogdieronderzoeker verbonden aan het Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ) en Wageningen University & Research.

Figuur 1 en 2 Een gezenderde grijze zeehond foerageert enkel langs de Nederlandse kust (links), terwijl een andere vanuit Nederland naar de Engelse kust zwemt en vervolgens tot aan de Orkney-eilanden (rechts)

Vos. Foto Fokko Erhart

Tijd om de vossenjacht af te schaffen

Jacht op de vos heeft amper invloed op de populatiegrootte en is daarom ook inefficiënt als maatregel om pluimvee of weidevogels te beschermen. Door vossen te bejagen vergroot je zelfs het infectierisico met vossenlintworm. Is het dan geen tijd voor een verbod op vossenjacht in de Lage Landen? Groothertogdom Luxemburg toont alvast dat het kan.

Sanne Ruyts

In Groothertogdom Luxemburg nam de regering, onder initiatief van staatssecretaris voor Duurzame Ontwikkeling Camille Gira, in 2015 de beslissing om de jacht op de vos tijdelijk te verbieden. Ondertussen werd dat verbod elk jaar weer verlengd. In Vlaanderen, Nederland, en andere Europese regio's gaan veel stemmen op om het voorbeeld van Luxemburg te volgen. De feiten spreken voor zich: de jacht op de vos heeft weinig of geen nut in het kader van natuurbeheer, de bescherming van pluimvee, of het beperken van het risico op vossenlintworm (integendeel). Bovendien worden de afgeschoten vossen niet gebruikt in de voedings- of pelsindustrie. De vossenjacht lijkt niet meer thuis te horen in de huidige maatschappij, waar het vermijden van dierenleed een steeds grotere rol komt te spelen.

Hoe kwam dit verbod tot stand?
Het verbod op vossenjacht in Luxemburg gebeurde niet van vandaag op morgen. Het

begon met een verandering in politieke wind. Bij de verkiezingen van 2013 werd Camille Gira staatssecretaris voor Duurzame Ontwikkeling en werd zo verantwoordelijk voor het opvolgen van de jachtwetgeving. Al snel maakte Gira duidelijk dat hij deze jachtwetgeving grondig wilde herzien en het nut van vossenjacht zou laten onderzoeken. Om zich voldoende te informeren en verschillende argumenten voor en tegen de vossenjacht te onderzoeken, richtte Gira een adviesgroep op. Deze bestond uit mensen met verschillende achtergronden en expertises. De redenering van Gira was dan ook niet dat hij tegen de jacht op zich was, maar dat er een goede reden moet zijn om een diersoort te bejagen. Deze redenen wou Gira dus met behulp van de adviesgroep grondig onderzoeken. Zo kan jacht verantwoord worden als de diersoort wordt gebruikt als voedsel, als de soort invasief is en moet bestreden worden, of wanneer de soort een gezondheidsrisico inhoudt. De adviesgroep kwam tot de

conclusie dat vossen niet worden gebruikt als voedsel, dat er geen enkel bewijs is dat de jacht op de vos nodig is om de populatiegrootte te controleren, en dat afschaffen van de vossenjacht geen gezondheidsrisico inhoudt.

Jacht controleert aantal vossen niet

De redenen die doorgaans worden aangehaald door de jachtsector om de vos te bejagen zijn het reguleren van de populatiegrootte om zo schade te voorkomen en het risico op ziektes zoals hondsdoelheid en vossenlintworm te beperken. Het is echter al vaker aangetoond dat bejagen van de vos weinig effect heeft op de populatiegrootte door mechanismen die een grote sterfte compenseren¹. Vossen zijn territoriale roofdieren en dulden geen andere soortgenoten, behalve hun gezin, in hun territorium. Als er een vos wordt gedood, zal een ander individu zijn territorium innemen. Bij een hoge sterfte onder vossen, bijvoorbeeld door bejaging,

wordt de vossenpopulatie minder stabiel, komen er veel territoria vrij en is er sprake van een verhoogde mobiliteit van vossen in een gebied. De concurrentie tussen de overgebleven vossen in het gebied daalt en er is meer voedsel beschikbaar. Bij een hoger voedselaanbod nemen meer vrouwelijke vossen deel aan de voortplanting, worden er meer jongen geboren en overleeft daarvan een groter percentage tot het adulte stadium. Er is namelijk genoeg voedsel voorhanden om veel nieuwe jongen groot te brengen. De sterfte door bejaging wordt dus gecompenseerd door een toename in het geboortecijfer. De populatiegrootte van de vos wordt dus eerder bepaald door het voedselaanbod. De vogelexperts in de adviesgroep kwamen bovendien tot de conclusie dat er geen wetenschappelijk aantoonbaar bewijs is dat de jacht op de vos voordelig zou zijn voor de overleving van weidevogels in de Luxemburgse context of dat een verbod op vossenjacht een negatief effect zou hebben op de populatie van op de grond nestelende vogels. Opvolging van schade-indicatoren geeft tot dusver geen aanwijzing dat er meer schade aan pluimvee is dan voor het jachtverbod.

Gezondheidsrisico daalt door jachtverbod Vooral het aspect van gezondheidsrisico werd door de adviesgroep grondig onder de loep genomen. Hondsdolheid is in Luxemburg, net zoals in de meeste andere West-Europese regio's, compleet uitgeroeid en dus niet langer een gezondheidsprobleem. Uit recent Frans onderzoek² is gebleken dat een verbod op vossenjacht niet leidt tot een verhoogd risico op vossenlintworm. In tegendeel, in gebieden waar vossen bejaagd worden, ligt de besmettingsgraad met vossenlintworm juist hoger dan in gebieden waar er niet op de vos wordt gejaagd. Als er veel sterfte is in een vossenpopulatie door hoge jachtdruk, komen er regelmatig territoria vrij, is er minder concurrentie, worden er per vrouwelijke vos meer jongen geboren en zullen meer jongen uitzwermen en een vrijgekomen territorium innemen. Die instabiliteit in de vossenpopulatie en verhoogde mobiliteit zorgt ervoor dat de vossenlintworm³ zich sneller kan verspreiden.

Onnodig dierenleed Jacht wordt in het algemeen vaak verantwoord vanuit het oogpunt van natuurbeheer. Veel jagers vinden wildbeheer belangrijk om de natuur in stand te houden. Ze voeren populatietellingen uit, bestrijden natuurlijke vijanden van de jachtwildsoorten en zorgen voor gezonde wildpopulaties doordat ze het zwakste dier weg-

nemen uit de populatie. De jagers vervullen wat dit laatste aspect betreft de functie van de roofdieren aan de top van de voedselketen. Ook het aspect van natuurbeleving is voor vele jagers belangrijk. Jagen wordt dan een manier om je dichter verbonden te voelen met de natuur, genieten van het buiten zijn en observeren van dieren. Het doden van een dier, zonder enige andere reden dan vermaak, blijft ethisch een heikele kwestie. Want een andere, objectieve, reden om vos te bejagen is er niet. Ook dit aspect van dierenleed was voor de Luxemburgse regering belangrijk bij het nemen van de beslissing om vossenjacht te verbieden⁴. Door het gebrek aan argumenten om vossenjacht te verantwoorden, werd uiteindelijk op 1 april 2015 de afschaffing van de vossenjacht goedgekeurd en doorgevoerd⁵.

Monitoring van schade en gezondheid Tegelijk met het verbod werd een vossenmonitoringgroep in het leven geroepen die het gezondheidsrisico met betrekking tot vos en mogelijke schadegevallen opvolgt. Het verbod op vossenjacht geldt immers maar één jaar. Elk jaar wordt er opnieuw een lijst opgesteld met de jachtperiodes voor de verschillende bejaagbare diersoorten. Als er uit de gegevens van de monitoringgroep blijkt dat er toch een probleem zou zijn op vlak van gezondheid, of dat de schade verhoogt, kan het verbod worden herzien en de jacht weer worden geopend. Tot nu toe werd elk jaar het verbod op vossenjacht opnieuw verlengd⁶.

Protest van jacht- en landbouwsector Het verbod op vossenjacht werd niet goed onthaald door zowel de jachtsector als de landbouwsector. De jachtsector stapte naar de rechtbank om bezwaar te maken tegen het verbod. De campagne die de jachtsector had opgezet verklaarde dat de afschaffing van de vossenjacht een politieke beslissing is die de jagers tracht te straffen en bovendien onnodig, inefficiënt en gevaarlijk is. Bij het proces leverde de regering veel wetenschappelijke studies en rapporten aan, om het verbod te beargumenteren. Omdat de jachtsector niet kon aantonen dat het aantal vossen daadwerkelijk gelimiteerd wordt door de jacht, en omdat het verbod opgeschort kon worden mits aantoonbaar verhoogd gezondheidsrisico, wees de rechter het bezwaar af. Hierna leek de jachtsector het voor bekeken te houden. Vanuit de landbouwsector blijft er wel enige tegenkanting komen. Dit zijn dan voornamelijk boeren die speciale pluimveerassen en konijnen kweken, die klagen dat vossen hun dieren op-

eten en rondhangen in de stallen. Nochtans verhindert het verbod deze boeren niet een 'probleemvos' te verwijderen van hun boerderij. Elke boer die een vos wil verwijderen van zijn eigendom kan namelijk een vergunning aanvragen en deze vos doden.

Vossenjacht in Vlaanderen De vos is in Vlaanderen een bejaagbare wildsoort, wat betekent dat er op het dier kan gejaagd worden tijdens de officiële data van de jacht, vastgelegd door het jachtopeningsbesluit. Voor de vos gelden daarnaast ook de regels van bijzondere jacht⁷. Dit is van toepassing als er schade dreigt door de vos, bijvoor-

Schade aan kippen voorkomen

Het is inderdaad zo dat vossen kippen en ander pluimvee aan hun menu toevoegen als ze daar de kans toe krijgen. Maar, vossen bejagen geeft geen zekerheid voor de individuele burger dat zijn kippen veilig zijn. De beste strategie is het goed beschermen van je kippen. Een kippenren die zoals een volière aan alle zijden dicht is met een stevig en fijnmazig metalen (volière)gaas, zal vossen, marters en andere kippenliefhebbers gegarandeerd buiten houden. Op de website van de Zoogdierenwerkgroep (www.zoogdierenwerkgroep.be) of op www.steenmarter.be kan je terecht voor goede informatie om je kippen te beschermen.

beeld aan kippen, maar als er minstens één door de overheid voorgeschreven preventieve maatregel genomen is en de schade op geen enkele andere manier voorkomen kan worden. Sinds 2010 worden er in Vlaanderen jaarlijks ongeveer 12.000 vossen afgeschoten⁸. Dat is naar schatting een equivalent van de volledige volwassen populatie. De afgeschoten vossen worden niet opgegeten of voor andere doeleinden gebruikt. De vossenjacht is niet efficiënt om schade aan pluimvee te voorkomen en het verhoogt het risico op verspreiding van ziektes. Het is dus hoog tijd om dit nutteloos dierenleed af te schaffen.

Sanne Ruyts is bestuurslid van de Vlaamse Zoogdierenwerkgroep.

CaLutra-dag 2019

NEDERLAND

CaLutra-dag 2019

Zaterdag 6 april waren er 60 deelnemers afgekomen op de CaLutra bever&otter-dag in de Gelderse Poort. Het lijkt erop dat de otter meer bescherming gaat krijgen, doordat er in een aantal Natura-2000 gebieden rekening gehouden gaat worden met de otter! Verder was er veel belangstelling voor de lezingen over het belang van het verbinden van de otterpopulaties in oostelijk Duitsland en Nederland, hoe Flevoland met de bever om gaat en hoe honden getraind worden voor het opsporen van otter-weesjes. In de middag trokken we de Millingerwaard in, er zijn veel beversporen en zelfs ottersporen gevonden. Dit maakte de CaLutra-dag compleet en was het tijd voor de kofferbakborrel om de dag gezellig af te sluiten.

Zoogdierpostzegels

In Nederland leven ruim 100 zoogdier-soorten in het wild. Op nieuwe postzegels van PostNL spelen 10 ervan de hoofdrol: wilde kat, ingekorven vlemuis, wolf, grijze zeehond, hermelijn, bunzing, Europese otter, vos, das en konijn. Op het vel heeft elk van de 10 geportretteerde zoogdieren zijn eigen postzegel gekregen, met beelden van de dieren in hun natuurlijke omgeving. Met de nieuwe postzegels zet PostNL de schijnwerpers op de verscheidenheid van de natuur in ons land.

Zoogdier Digitaal: <https://www.postnl.nl/over-postnl/pers-nieuws/nieuws/2019/wolven-spotten-op-postzegels.html>

Nieuw Europees actieplan voor vlemuizen

Door de Europese Commissie en Eurobats is een nieuw actieplan voor vlemuizen gepubliceerd met daarin de te nemen acties tot en met 2024. Het doel van het actieplan is erop gericht om de achteruitgang van de Europese vlemuissoorten te stoppen. In het plan worden 15 problemen nader be-

schreven en uitgewerkt in verschillende acties. De publicatie is te vinden via Zoogdier Digitaal.

VLAANDEREN

Mollenweekend levert hoop nieuwe meldingen op

Op 9 en 10 maart organiseerde Natuurpunt het eerste Mollenweekend om een beter zicht te krijgen op de verspreiding van de mol in Vlaanderen. Waar er op een nor-

Molshoop. Foto Fokko Erhart

maal weekend 30 tot 100 meldingen van molshopen worden geregistreerd, tikte de teller ditmaal af op 3.312. De resultaten zullen ook worden gebruikt in een nieuwe Vlaamse zoogdierenatlas. Hoewel de mol een algemeen gekend zoogdier is, waren er heel wat blinde vlekken op de verspreidingskaart: plaatsen waar nog nooit een mol of molshoop werd gemeld. Dankzij de actie

kwamen er op slag 923 nieuwe kilometerhokken bij (hokken van een kilometer op een kilometer), en kennen we nu de verspreiding van de mol in 40% van Vlaanderen. Er werd gevreesd dat de sterke achteruitgang van het aantal insecten en de bodemkwaliteit een negatieve impact zou kunnen hebben op een ondergrondse insecteneter als de mol. Voorlopig lijkt het er echter op dat de mol het vrij goed doet. Wie meer wil weten over de mol en hoe bestrijding net meer molshopen oplevert, kan terecht op www.natuurpunt.be/mol. Waarnemingen zijn nog altijd welkom op www.waarnemingen.be.

Wolvenexpo trekt door Limburg

Vanaf mei tot het einde van het jaar trekt een tentoonstelling over wolven door de provincie Limburg. De expo 'Wolven in Limburg' – een initiatief van het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB), het provinciaal Natuurcentrum, en de natuurgebieden Duinengor-

del, Bosland, en KempenBroek – trekt door het noorden van de provincie, de regio waar de wolven momenteel actief zijn. De wolvenexpo richt zich op veehouders, maar ook op een breed publiek van volwassenen en kinderen. De initiatiefnemers hopen dat heel wat scholieren de expo zullen bezoeken en dat het draagvlak voor de wolf in Vlaanderen toeneemt.

Wolven komen eraan. Foto Fokko Erhart

Van 1994-2018 zijn 508 braakbalpartijen verzameld en geplozen in de Hoeksche Waard. Foto Merijn van den Hoogenhoff

Vijfentwintig jaar braakbalonderzoek in de Hoeksche Waard

Is het een goed of slecht muizenjaar?

Pluizen van braakballen geeft veel informatie over prooien en predators en is daarom een waardevolle bron van informatie. Vanaf 1994 zijn in de Hoeksche Waard braakballen verzameld. In het begin vooral van ransuilenroestplaatsen. In de loop van de jaren keerde echter het tij. De ransuil nam in aantal af terwijl de kerkuil fors toenam. In 1996 waren er bijvoorbeeld elf partijen van de ransuil en één van de kerkuil. In 2018 waren het achtendertig partijen van de kerkuil en drie van de ransuil.

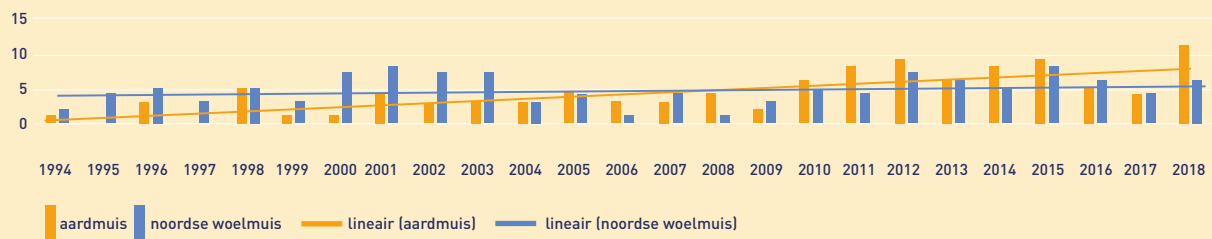
Merijn van den Hoogenhoff

Hoeksche Waard is een open agrarisch eiland in de Zuid-Hollandse delta, gelegen tussen het Eiland van Dordrecht en Voorne-Putten. De status Nationaal landschap is te danken aan de grote mate van openheid. Vooral de krekensstructuur en weidse polders met beboomde dijken maken van dit eiland een uniek stukje Nederland.

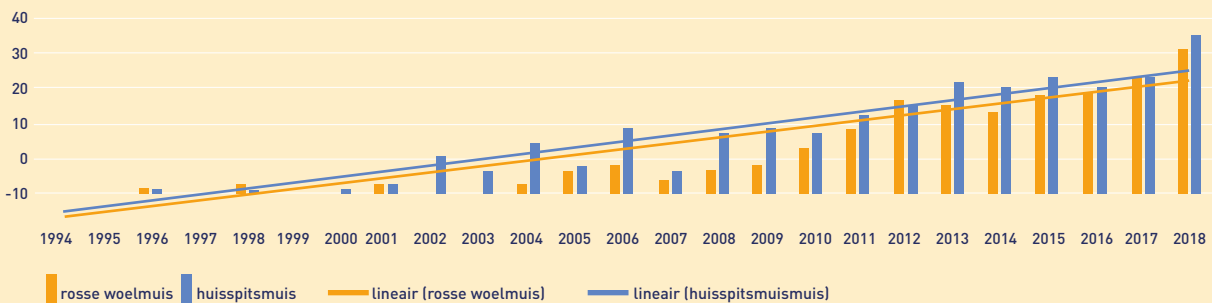
Werkwijze Gedurende het broedseizoen worden bij het ringen van de kerkuiljongen braakballen verzameld. Bij de ransuillocaties worden braakballen geraapt. Jaarlijks pluizen we een zo groot mogelijk aantal prooidieren van zoveel mogelijk verschillende partijen. In goede jaren zijn dat er soms meer dan 4.000. Per kerkuilpartij worden

rond de 150 prooidieren geplozen en gedetermineerd (bij ransuilen 100). Bij kleine partijen braakballen wordt alles geplozen. Het pluizen is voor ons een winteractiviteit.

Nieuwkomers en oudgedienden veroveren het eiland In genoemde periode zijn achttien zoogdiersoorten vastge-

Grafiek 1 Toename van het aantal aardmuizen en noordse woelmuizen in de geplazen partijen door de jaren heen.

Grafiek 2 Toename van het aantal rosse woelmuizen en huisspitsmuizen in de geplazen partijen door de jaren heen.

steld. In vrijwel elke partij van enige omvang zijn veldmuis en bosmuis aangetroffen. Er zijn echter vanaf eind jaren 90 twee nieuwkomers die de ranglijst aardig bestormen. Zo zijn er eigenlijk na 2000 nog nauwelijks partijen van kerkuilen en bosuil zonder huisspitsmuizen en rosse woelmuizen. In de beginjaren werden ze in een enkel km-hok aangetroffen en tegenwoordig in bijna alle partijen.

Huisspitsmuis (*Crocidura russula*)

Waarschijnlijk zijn de eerste exemplaren van deze spitsmuis meegekomen met plantmateriaal. Na een rustig begin is de populatie

na de eeuwwisseling gaan groeien. Deze rasopportunist is in staat gebleken in bijna elk biotoop zijn plekje te veroveren en is in een aantal partijen zelfs het meest voorkomende prooidier.

Rosse woelmuis (*Myodes glareolus*)

Ondanks dat de soort al decennia voorkwam in enkele km-hokken, is de soort pas na 2004 gaan uitbreiden. Door het aanleggen van natuurvriendelijke oevers langs de talloze kreken op het eiland ontstonden geschikte biotopen voor deze soort. Door deze ideale verbindingzones kan de rosse woelmuis nu in elk hoekje van de Hoeksche Waard komen

en alle geschikte gebieden koloniseren.

Een goed of slecht muizenjaar

Vereniging Hoeksche Waards Landschap heeft een groot aantal werkgroepen. Twee daarvan, gericht op zoogdieren en uilen komen in deze activiteit samen. Een vaak terugkerende vraag is 'Was het een goed of slecht muizenjaar?'. Daarmee wordt veelal bedoeld op de veldmuis. Interessant is echter om te weten of een 'slecht' veldmuizenjaar nou een 'slecht' muizenjaar is of alleen een slecht jaar voor de veldmuizen. Is de veldmuis de factor die bepaalt of het jaar goed is, of zijn andere muizen mede bepa-

V.l.n.r. boven: Vinkachtige, wezel, mol, woelrat, bosmuis;

v.l.n.r. beneden: Bruine rat, bosspitsmuis, huisspitsmuis 2x, noordse woelmuis, vleermuis, eikelmuis (Frankrijk).

Determineren van de prooiresten. Foto Carla Noordman

lend? Omdat het aantal broedsels en jongen nu zeven jaar goed wordt bijgehouden, kunnen we voorzichtig gaan kijken of er een relatie is tussen de muizen en de uilen.

Kijkend naar de belangrijkste prooi-soorten valt op: dat de veldmuis elke drie à vier jaar een piek kent en daarna weer een daling; dat de rosse woelmuis ondanks zijn kolonisatie van het eiland, een constante factor is (1,0-4,4%) en dat de spitsmuizen (bosspitsmuis en huisspitsmuis) pieken en dalen over de jaren. Interessant is dat de spitsmuizen zo goed als altijd een tegengestelde beweging vertonen met de veldmuis: bij weinig veldmuizen zijn er meer spitsmuizen en vice versa. Leidt dit tot de meest aannemelijke conclusie dat uilen overschakelen op spitsmuizen en andere soorten als er weinig veldmuizen zijn. Of zou het ook zo kunnen zijn dat als er veel spitsmuizen zijn, de uil sneller gaat voor de spitsmuizen en de veldmuizen meer links laat liggen? Dit kan betekenen dat het in die jaren juist een goed spitsmuizenjaar is in plaats van een slecht veldmuizenjaar. Feit is dat in een jaar waarin we minder veldmuizen vinden spitsmuizen dat gat voornamelijk vullen, terwijl de ande-

re soorten niet zo sterk mee stijgen of dalen. Het aandeel bosmuis lijkt zelfs langzaam af te nemen.

Uilen en muizen Met het registreren van de broedparen, broedsels en het aantal jongen kunnen we kijken naar een relatie tussen het aantal jongen en het voedsel: de muis. Als het hoofdvoedsel van de uil (onmiskensbaar de veldmuis) daalt is het aannemelijk dat ook het aantal jongen daalt. Maar is dat ook zo? Of gaan andere muizensoorten in de loop van de jaren misschien een belangrijkere rol spelen? Kijkend naar de grafieken 4 en 5 zien we in 2014 en 2017 een duidelijk verband. Er zijn veel veldmuizen en veel jongen. De periode 2011-2013 lijkt ook een redelijk gelijke trend te volgen. Een aflopend aantal jongen met een aflopend aantal veldmuizen.

Maar hoe zit het met de tussenliggende jaren 2015-2016? Terwijl de veldmuis langzaam zakt, gaat het aantal jongen in 2015 sterk naar beneden. Het jaar erop groeit het aantal kerkuiljongen weer duidelijk maar de veldmuizen blijven zakken. Een heel prille conclusie zou kunnen zijn dat er meerdere

factoren een rol spelen bij het aantal kerkuiljongen dan alleen het aandeel (veld)muis.

Conclusies en discussie Wat leren al deze gegevens ons nu? In ieder geval dat het de moeite waard is om te pluizen en te blijven pluizen. Hiermee wordt informatie vergaard die bijdraagt aan een beter inzicht in prooidier en predator.

De min of meer driejaarlijkse cyclus van de veldmuis zie je terug, al lijken de piekjaren telkens iets minder te worden. Was het ooit 65%, de laatste piek in 2018 is nog maar 54%. Het lijkt er dus op dat de andere soorten meer en meer deel gaan uitmaken van de prooi-keuze. Vermoedelijk zijn de huisspitsmuis en rosse woelmuis hiervoor verantwoordelijk. Zal deze trend doorzetten? Zal het broedsucces van de kerkuilen steeds minder afhankelijk worden van de veldmuis alleen? Wij pluizen door.

Merijn van den Hoogenhoff is coördinator Zoogdierenwerkgroep en beheerder Natuurbezoekerscentrum Klein Profijt van het Hoekschevaards Landschap.

Otterjong in opvang. Foto Auke Kuiper

Speurhonden inzetten voor het opsporen van weesotters

Een neus voor otters

Honden worden al sinds mensenheugenis ingezet vanwege hun geurvermogen bij de jacht en bij het bestrijden van misdaad. De auteur traint honden die worden ingezet bij het bestrijden van illegale dierenhandel en voor inventarisaties en monitoringsprojecten. Recent is de auteur begonnen met het trainen van een detectiehond voor het opsporen van otterjongen als een lacterend wijfje in het verkeer is gesneuveld.

Tekst en foto's Michel Grobbe

Van oudsher heeft de mens het geurvermogen van de hond ingezet voor allerlei doeleinden. Tegenwoordig kennen we speurhonden vooral van het werk dat ze bij de politie en douane doen. Minder bekend is de inzet van speur- en detectiehonden ten behoeve van ecologisch onderzoek en natuurbescherming. De laatste jaren worden honden steeds vaker gebruikt bij actieve monitoring en om de aanwezigheid aan te tonen van zeldzame diersoorten. Deze zogenaamde 'conservation detection dogs' of 'eco-detectie honden' hebben ondertussen een indrukwekkende staat van dienst, getuigen de vele wetenschappelijke publicaties. Sinds 2018 is er op initiatief van Landschap Overijssel een project gestart met het trainen van eco-detectiehonden voor het opsporen van

verweesde otterjongen.

Startpunt Een autorit naar Duitsland met als doel het opsporen van wolven en oehoes was het startpunt van het project. Mark Zekhuis (senior ecooloog bij Landschap Overijssel) en de schrijver kwamen in gesprek over het feit dat een kwart van de otterpopulatie in Nederland het slachtoffer wordt van verkeer. Daarbij sneuvelen soms ook lacterende otterwijfjes met als gevolg verweesde jongen. Worden ze niet gevonden, dan zijn ze ten dode opgeschreven. De genetische variatie binnen de otterpopulatie in Nederland blijft een aandachtspunt en iedere dode otter heeft gevolgen voor de genenpool. De heer de Lange beschrijft al in 1845 in het tijdschrift 'wetenschappelijk blad ter uitbrei-

ding de Nederlandsche visscherijen', en ter bevordering van kennis onzer inlandse visschen' hoe getrainde honden gebruikt werden om holen en nesten met jonge otters op te sporen. Eenmaal gevonden werden de jonge otters meegenomen en daarna getraind voor het zogenaamde 'visschen met otters'. Daarmee was de link snel gelegd. Waarom geen honden inzetten voor het opsporen van deze verweesde jongen? Startend vanaf de plaats waar de otter is aangereden kan een geurspoor worden uitgewerkt, zodat er een zoekrichting kan worden bepaald. Waarna er gericht veelbelovende locaties kunnen worden afgezocht met behulp van de hond.

Het project is van start gegaan met een bijeenkomst bij stichting otteropvang De Riet-

Locatie detectie training. De geurbron is verstopt op een plek waar otterjongen zouden kunnen zitten. Hiermee leert de hond op plekken te zoeken waar in de praktijk mogelijk otterjongen kunnen liggen.

Zittende verwijzing. Als de geurbron is gevonden geeft de hond dit aan met een zogenaamde verwijzing (in dit geval heeft de hond geleerd te gaan zitten).

Om een geurmonster te maken wordt er op een doodgedredde otter een geurabsorptie doekje gelegd, daaroverheen gaat aluminium folie, dit wordt om de otter gewikkeld en voor een bepaalde tijdsduur met rust gelaten. Daarna gaat het geurdoekje in een glazen pot en wordt het bewaard.

Back trailing. De hond moet hierbij een koud spoor uitwerken. Dat betekent dat de geurintensiteit afneemt naarmate de hond verder op het spoor zit. Normaal gesproken geldt het omgekeerde: de hond volgt het spoor naar het dier toe in plaats van het dier af.

Nymf in Munnekeburen. Waarbij verschillende belanghebbenden waren uitgenodigd en er uitleg is gegeven over het verzamelen van geurmonsters van overreden otters. In de periode daarna zijn er ook van levende otters geurmonsters afgenomen. In de periode daarna zijn enkele nuttige monsters aangereikt. Met behulp van deze verzamelde geurmonsters is de training gestart.

Trainen De basis training bestaat uit verschillende onderdelen. De eerste stap is het aanleren van het herkennen en verwijzen van de geur. Het verwijzen is specifiek gedrag (bijvoorbeeld zitten) dat de hond is aangeleerd te vertonen als de ottergeur gevonden is. De tweede stap is het onderscheid leren maken tussen ottergeuren onderling.

Na de basis training volgt het aanleren van 'locatie detectie'. De hond leert aangeven of de gevraagde geur ook aanwezig is op een bepaalde plek. Indien de geur aanwezig is wordt het spoor verder uitgewerkt tot aan de bron.

Ook het volgen van een zogenaamde 'back trail' wordt aangeleerd. Daarbij moet de hond leren om 'tegennatuurlijk' te werken. Niet naar de plek waar de otter naartoe is gegaan maar waar de otter vandaan komt. In plaats van naar een steeds sterkere geurbron te gaan, moet de hond naar een steeds zwakkere geurbron gaan.

Als de beide bovengenoemde onderdelen goed kunnen worden uitgevoerd door de hond volgt de operationele training. Operationele training is eigenlijk scenariotraining. Hierbij worden realistische praktijksituaties zo veel mogelijk nagebootst in trainingsvorm. Vanaf de 'aangereden otter' wordt er gestart met een back trail en als de zoekrichting is bepaald, worden er op veelbelovende plekken locatie checks uitgevoerd.

Teamwork Maar het is niet alleen de hond die het werk doet. Het blijft teamwork. Kennis van hoe een otter een gebied gebruikt, het lezen van andere sporen en goede gebiedskennis zijn onmisbare ingrediënten. Sporen en aanwijzingen zijn zowel olfactorisch, visueel, auditief als thermografisch. Het vinden van jonge verweerde otters is geen gemakkelijke opgave, de hond is een hulpmiddel en geen wondermiddel. De combinatie zoeken met behulp van vrijwilligers, speurhonden, hondengeleiders en technologie verhoogt de kans tot vinden. Thermocamera's helpen bij het zien in ondoordringbare vegetatie. Geluidsopnames van otterwijfjes kunnen reacties ontlocken van de jongen. Ottersporen geven een gerichte indicatie van verblijf. Al deze aanwijzingen

Eco-detectie honden worden speciaal getraind voor het inventariseren en monitoren van flora en (avi) fauna. Ze lokaliseren bijvoorbeeld levende dieren of hun lichaamsvloeistoffen en uitwerpselen. Eco-detectiehonden kunnen bewijs leveren over de aan- of afwezigheid van diersoorten, leveren onder andere informatie over populatiedynamica, habitat en faunapassage-gebruik. Deze informatie is van vitaal belang voor beheer en monitoring van beschermde en invasieve diersoorten. Daarnaast worden ze ook ingezet bij het opsporen van illegale dierlijke producten. Vooral bij havens en vliegvelden worden ze ingezet om producten gemaakt van beschermde diersoorten op te sporen. Zoals bijvoorbeeld lederwaren gemaakt van beschermde reptielen tot ivoren beeldjes en traditionele Chinese medicijnen gemaakt van gal van beren en nagels van tijgers. Ook levende dieren zoals apen, vogels worden onderschept door eco-detectiehonden.

tezamen helpen om het zoeken tot een goed einde te brengen. Als de otterweesjes zijn gevonden, gaan ze naar het otteropvangcentrum 'de RietNymf' in Munnekeburen. Eenmaal zelfstandig worden ze weer uitgezet en leveren daarna hopelijk weer een genetische bijdrage aan de otterpopulatie in Nederland.

Michel Grobbe is bioloog bij Ichnoconsult en eco-detectie hondentrainer bij Scent Imprint Conservation Dogs.

Natuurstudies, zoals ecologie, (toegepaste) biologie, diermanagement en bos- en natuurbeheer, oriënteren zich op het bestuderen van de levende natuur. Maar welke werkvelden zijn er hierin te betreden en wat voor veldwerk komt er bij kijken? Met deze rubriek willen we een stukje 'inside' informatie verschaffen over de verschillende werkvelden, beroepsmatig ofwel vrijwillig, die zich bezighouden met het bestuderen van zoogdieren.

Joep van Belkom

'ZELF VERANTWOORDELIJKHEID NEMEN'

Wie ben je?

Ik werk voor de gemeente Nijmegen als beleidsadviseur groen, water en klimaatadaptatie, binnen de afdeling ruimtelijke ontwikkeling. Het woord 'beleidsadviseur' zegt het al, ik houd me hoofdzakelijk bezig met beleid. Veldwerk is voor mij een schaarste en daarom besteed ik mijn vrije tijd maar al te graag buiten in de natuur. Klimaatverandering en klimaatadaptatie zijn onderwerpen waar steeds meer belangstelling naar uit gaat. De stedelijke omgeving bestaat grotendeels uit verharde ruimtes en veel bebouwing, waardoor er grote kans is op wateroverlast en hittestress. Vanuit mijn functie probeer ik voor vergroening te zorgen in de stadsomgeving.

Hoe kwam je in dit werkveld terecht?

Ik vond het vak biologie altijd al erg fascinerend. Andere vakken vond ik niks aan en dus was het voor mij een vrij makkelijke keuze welke kant ik op wilde gaan. Na mijn opleiding biologie aan de Radboud Universiteit Nijmegen, met aquatisch als hoofdvak, lagen de banen niet voor het oprapen. Dit leidde ertoe dat ik allerlei vrijwilligerswerk deed bij onder andere Staatsbosbeheer en een ecologisch adviesbureau. Daarmee deed ik meer kennis en ervaring op, wat de kans vergrootte op een betaalde functie binnen het ecologisch werkveld. Achteraf realiseerde ik me dat dit een zeer waardevol traject was om te bewandelen en ik kan het iedereen zeer aanbevelen. Het vrijwilligerswerk heeft zijn vruchten afgeworpen, aangezien ik uiteindelijk aan de slag kon als 'beleidsadviseur groen' voor de gemeente Breda. Het leek me altijd al leuk om voor een gemeente

te werken. De afstand tot mijn woonplaats was mij echter wat ver, dus toen er in 2003 een functie als 'beleidsadviseur water' vrij kwam bij de gemeente Nijmegen, was de

omgeving is de verbreding naar klimaatadaptatie tot stand gekomen. Hierdoor zit ik tegenwoordig meer op de vergroening van de stad.

Eén van de zaken waar Ton op dit moment mee bezig is, is de bescherming en het behoud van de das, met als doel de hele zuid-as van Nijmegen te voorzien van voedsellandschap (fruitbomen en -struiken) en een verbinding te creëren tussen de natuurgebieden Hatertse Vennen en Heumensoord. Foto Fokko Erhart

keuze al snel gemaakt. Binnen deze functie ben ik me langzaam gaan verbreden naar beleidsadviseur water en groen, waar ik me bezig hield met de herinrichting van vijvers, oppervlaktewaters en oevers. Door het hele hitteverhaal en de wateroverlast in de stads-

Waar ben je op het moment mee bezig?

Eén van de zaken waar ik op dit moment mee bezig ben is het project 'groen verbindt'; in samenwerking met Das en Boom, Vereniging Nederlands Cultuurlandschap, Staatsbosbeheer en het IVN. Dit project richt zich

Ton Verhoeven.

Ton Verhoeven houdt een presentatie tijdens het NKWK congres. Foto Antal Zuurman

op de bescherming en het behoud van de das, met als doel de hele zuid-as van Nijmegen te voorzien van voedsellandschap (fruitbomen en -struiken) en een verbinding te creëren tussen de natuurgebieden Hartertse Vennen en Heumensoord. Daarnaast verwezenlijken we ecologische verbindingzones bij knelpunten, zoals de weg naar de Hatertse Vennen en het Maaskanaal, om het aantal verkeersslachtoffers onder de das te verminderen. In samenwerking met het IVN verzorgen we educatielessen over de das op basisscholen. De das is op dit moment het enige zoogdier waar ik me binnen mijn werkveld mee bezighoud. Er zijn echter één of twee bevers gesignaleerd in Dukenburg, die vele knaagsporen aan bomen achterlaten. Wellicht dat er in de toekomst een mooi project ontstaat rondom de opkomst van de bever.

Wat maakt je werk zo leuk?

Beleidsmedewerkers bevinden zich in een positie dat ze zelf verantwoordelijkheid hebben en moeten nemen. Daar houd ik van! Zo kan ik eigen plannen bedenken en uitzetten, waardoor je je iets eigen maakt. Je moet goed opletten wat er allemaal om je heen gebeurt en zodra er een beetje geld beschikbaar is, kun je daadwerkelijk iets doen. Doordat ik zelf in Nijmegen woon, zie ik de resultaten terug van waar ik mee bezig ben geweest. Dit geeft mij een heel fijn gevoel.

Zijn er ook zaken die je werk minder leuk maken?

Je bevindt je constant in een politieke omgeving en gaat bij alles dus na of een project aansluit op de belangen van de wethouder en of het negatieve politieke consequenties met zich meebrengt voor de gemeente. Bij de das gaat het dan om het in beeld brengen van risico's, waaronder de kans op overlast, overdracht van ziektes of bijtincidenten. Dit is niet per se minder leuk, maar wel een spannende uitdaging. Daarnaast vraagt het voortdurend netwerken en daar ben ik geen groot fan van.

Welke kwaliteiten zijn van belang binnen deze functie?

Allereerst is het van belang dat je over de benodigde vakkennis beschikt, dat je open nadenkt vanuit meerdere disciplines en dat je goed kunt samenwerken. Vele werkzaamheden voer je namelijk uit als één team dat bestaat uit verschillende vakspecialisten met verschillende opleidingsniveaus. Daarnaast ben je als beleidsadviseur veel bezig met communicatie en dus dien je goed te kunnen schrijven, luisteren en op bondige wijze iets te kunnen presenteren.

Hebben veranderingen in de gemeenteraadsverkiezingen effect op je werk?

Dit kan veel invloed uitoefenen op korte termijnopdrachten. Voor beleidsplannen maakt

dit echter een stuk minder uit, aangezien deze over een langere termijn lopen (5 tot 15 jaar). Evaluatiemomenten kunnen echter tot veranderingen leiden, omdat er bijvoorbeeld wordt besloten dat er minder geld beschikbaar wordt gesteld. Dan moet je plotseling ergens anders geld vandaan zien te krijgen. Zo dient er altijd rekening te worden gehouden met veranderingen binnen politieke samenstellingen.

Wat zou men zelf kunnen ondernemen om de natuur in de stad te versterken?

Dit loopt erg uiteen, van dingen signaleren en doorgeven tot zelf actie ondernemen. Zo zouden tuineigenaren meer groen kunnen aanleggen in hun tuin en/of de tuin diervriendelijker inrichten. Om inwoners te laten bijdragen aan een meer leefbare en aantrekkelijke leefomgeving is in Nijmegen Mijwijkplan.nl opgericht. Hier kunnen inwoners ideeën indienen en voor de uitvoering hiervan wordt geld opzij gezet, mits er voldoende draagvlak voor is. Daarnaast kunnen inwoners een vragenlijst invullen waarin scores worden gegeven wat men van hun leefomgeving vindt. Als lokale overheid moeten we het toch samen met de bewoners doen.

Ton Verhoeven is Senior beleidsadviseur groen, water en klimaatadaptatie bij de gemeente Nijmegen.

Met dank aan de vele sprekers en vrijwilligers die de dagen mogelijk hebben gemaakt. Foto Jan-Willem Broekema

Zeezoogdierdagen 2019

Saamhorigheid op Texel

'Zeezoogdieren verbinden mensen', zei de Texelse burgemeester Uitdehaag bij de opening van de Zeezoogdierdagen 2019. Waar vissers, natuurbeschermers, recreanten en politiek op het eiland regelmatig met elkaar overhoopliggen, worden de krachten gebundeld zodra er een walvis in beeld komt. Dit saamhorigheidsgevoel kenmerkte ook de Zeezoogdierdagen van 22-24 februari.

Jeroen Creuwels en Inge Hagens

De Werkgroep Zeezoogdieren had, als organisator, een zeer divers programma samengesteld. De Zeezoogdierdagen startten met een presentatie van Jan Beiboer, die als scheepsarts in 1956-'57 meevoer op de Willem Barendsz, het laatste Nederlandse schip dat ter walvisvaart ging. Na een inleiding op de geschiedenis van de walvisvaart, kwam de naoorlogse Nederlandse walvisvaart aan bod. In 1946 begon Nederland opnieuw met het jagen op walvissen, ditmaal in Antarctische wateren. Na de Tweede Wereldoorlog was er een grote schaarste aan vetten en oliën en werd de 'traan' van walvissen gebruikt om margarine van te maken. Jan vertelde hoe hij zijn verblijf op een van de 'jagers' had ervaren. Jagers waren kleine boten die met de Willem Barendsz meevoeren en die de walvissen met harpoenen schoten en naar het moederschip brachten om daar aan boord te laten verwerken. Met de kennis van nu kijkt men er anders tegen aan dan toen, maar net na de oorlog werd de walvisjacht als belangrijk gezien en was men blij dat er nieuwe banen werden gecreëerd. In 1946 werd de Internationale Walviscommissie (IWC) opgericht om de walvisjacht te reguleren. Het werd duidelijk dat de aan-

tallen walvissen snel terugliepen en dat er vangstquota moesten worden afgesproken. Desondanks stortten de populaties van baaleinwalvissen in en werd walvisjacht niet meer rendabel. Mede ook omdat plantaardige margarine beschikbaar werd. In 1964 stopte Nederland met walvisvaart en werd vanaf dat moment een belangrijke voorvechter voor de bescherming van walvissen.

Onderzoeker Meike Scheidat, die Nederland vertegenwoordigt in de IWC, betoogde op zaterdag tijdens het lezingenprogramma, dat de IWC haar rol moet veranderen. Zij vindt dat de IWC zich moet toeleggen op de bescherming van alle walvisachtigen. Dus niet alleen de grote walvissen maar ook kleinere soorten waar niet of veel minder op gejaagd wordt. Tegelijkertijd, vertelde ze, is het moeilijk in te schatten wat het recente vertrek van Japan uit de IWC, om weer commercieel te gaan jagen, gaat betekenen voor de walvisstand.

Bezoekers van de Zeezoogdierdagen konden ervaren hoe velen gepassioneerd met zeezoogdieren bezig zijn. Marien bioloog Mardik Leopold liet tijdens drie volgeboekte workshops op enthousiaste wijze zien hoe dieetonderzoek bij zeezoogdieren gedaan

wordt. Hierbij wordt de maaginhoud van dood gevonden zeehonden en bruinvissen geanalyseerd: de moeilijk te verteren pijl-inktvisbekjes en gehoorsteentjes zijn te determineren naar soort. Deelnemers van de workshop maakte het hele proces mee van het openknippen van de maag tot het bestuderen van de harde restanten. Dit alles inclusief de geurbeleving die erbij hoort.

Ook populair was een bezoek aan de botten-schuur van Adrie en Ineke Vonk. Beiden zijn Texelaar, bevlogen van walvissen, en samen hebben ze een unieke collectie botten en ander materiaal van walvissen verzameld.

In totaal waren er ruim 350 bezoekers op de Zeezoogdierdagen en de reacties waren zeer positief. Veel deelnemers lieten weten volgend jaar weer te komen. Een uitgebreider verslag met foto's staat op de website van de Werkgroep Zeezoogdieren:

www.werkgroepzeezoogdieren.nl

Jeroen Creuwels en Inge Hagens zijn beiden actief voor de Werkgroep Zeezoogdieren.

Naast Zoogdier geeft de Zoogdiervereniging het wetenschappelijke tijdschrift Lutra uit. De artikelen in Lutra gaan wat dieper in op de materie en worden door deskundigen eerst aan een kritische blik onderworpen. Lutra verschijnt tweemaal per jaar. Een los abonnement op Lutra kost € 25,- per jaar.

Leden van de Zoogdiervereniging krijgen korting. Zij betalen maar € 15,- per jaar. Aanmelden voor een abonnement kan bij het secretariaat van de Zoogdiervereniging (zie colofon hieronder op deze pagina).

Wat vindt de Zoogdiervereniging ervan?

Die vraag wordt ons regelmatig en vaker gesteld. En terecht, we zijn immers opgericht als de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming.

Het debat in ons land gaat over onderwerpen als Afrikaanse varkenspest (de dreiging ervan wordt aangegrepen om te bepleiten Nederland weer grotendeels zwijnevrij te maken), de komst van de wolf, de aanwezigheid van exoten als muskusratten en wasberen, steenmarters die verzet zijn op grutto-eieren, vleermuizen die weggeïsoleerd dreigen te worden, noem maar op.

En wat vindt de Zoogdiervereniging er dan van? We hebben op enkele van genoemde onderwerpen al eens een afgewogen standpunt geformuleerd. Je vindt ze op onze website (www.zoogdiervereniging.nl/standpunten). Rode lijn daarin is dat we uitgaan van goede kennis en een goede analyse. Wat is er aan de hand? Wat is in het belang van duurzame populaties van onze inheemse zoogdieren? Hoe kunnen we die optimaal een plek geven in ons dichtbevolkte en intensief bebeerde landje?

Een vraag stellen is makkelijk, hem goed beantwoorden een stuk lastiger. Iets roepen is snel gedaan, iets onderbouwen vergt onderzoek en kennis. Dat willen we dus goed kunnen doen. Want alleen dan behartigen we de belangen van onze inheemse wilde zoogdieren goed. We hebben daarom een algemene redenering over zoogdierbescherming in Nederland in voorbereiding. Met een aantal actieve leden hebben we hierover gediscussieerd en het resultaat ervan staat op onze website (www.zoogdiervereniging.nl/standpunten). We nodigen onze leden uit hierop te reageren, zodat de ALV zich er op 16 november over kan buigen en hem kan vaststellen. Op basis hiervan mengt de Zoogdiervereniging zich vaker maar vooral zo gefundeerd mogelijk in het maatschappelijke debat als het gaat om de bescherming van onze inheemse wilde zoogdieren. Gevraagd en ongevraagd. Als je de behoefte hebt hier een actieve bijdrage aan te leveren, dan stellen we dat erg op prijs, laat het ons weten via info@zoogdiervereniging.nl.

Jan Buys,
Voorzitter Zoogdiervereniging

Actuele informatie

Ga voor actuele informatie naar onze websites:

zoogdiervereniging.nl/agenda
zoogdierenwerkgroep.be/activiteiten

Contact Nederland

Postadres: Postbus 6531, 6503 GA Nijmegen
Bezoekadres: Natuurplaza, Mercator 3, Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen
Telefoon 024-7410500 Fax 024-7410501
info@zoogdiervereniging.nl www.zoogdiervereniging.nl

voor alle werkgroepen in Nederland:
<http://www.zoogdiervereniging.nl/werkgroepen-van-de-zoogdiervereniging>

Contact Vlaanderen

voor alle werkgroepen in Vlaanderen:
<http://www.zoogdierenwerkgroep.be/informatie/organisatie/andere-zoogdierenwerkgroepen>

Colofon

ZOOGDIER Aanwijzingen voor auteurs Conceptartikelen en andere kopij sturen naar: redactie.zoogdier@zoogdiervereniging.nl / Deadlines voor insturen artikelen zijn: 1 januari, 1 april, 1 juli en 1 oktober / De redactie kan hulp bieden bij het schrijven van artikelen / De redactie behoudt zich het recht voor artikelen te redigeren of te weigeren / Nadere aanwijzingen voor auteurs zijn op te vragen bij de redactie. **Lidmaatschap Zoogdiervereniging en abonnement Natuurpunt** Lidmaatschap van de Zoogdiervereniging met alleen de ontvangst van Zoogdier kost 25 euro per jaar. Lidmaatschap met daarnaast het wetenschappelijke tijdschrift Lutra kost 40 euro per jaar. Overmaken op IBAN: NL 261NGB0000203737, onder vermelding van het gewenste lidmaatschap. Opzeggen: uitsluitend schriftelijk, vóór 1 december bij het Bureau van de Zoogdiervereniging. Leden van Natuurpunt kunnen zich op Zoogdier abonneren voor 15 euro. Hiermee worden ze lid van de Natuurpunt Zoogdierenwerkgroep Vlaanderen en krijgen ze een aantal voordelen zoals korting op activiteiten. Ga naar www.natuurpunt.be/zoogdier om je te abonneren. **Disclaimer** De artikelen in Zoogdier geven niet noodzakelijkerwijs de mening van de Zoogdiervereniging of van Natuurpunt weer maar zijn voor rekening van de auteurs. **Redactieadres** Redactie Zoogdier, Postbus 6531, 6503 GA Nijmegen, 024-7410500, redactie.zoogdier@zoogdiervereniging.nl **Kernredactie** Glenn Lelieveld (hoofdredacteur), Dana Bezdicikova (eindredacteur), Hans Bekker **Redactie** Peter Twisk, Niels Desmet, Marije Siemensma, Diemer Vercayie, Sander Bouwens, Joep van Belkom, Jeffrey Peerenboom **Beeldredactie** Fokko Erhart **ZoogdierDigitaal** Dirk Criel **Taalcorrectie** Jolanda van der Toorn-Hoeksma **Vormgeving** BARD87, 's-Graveland **Losse nummers Zoogdier** Losse nummers kosten 7 euro (inclusief porto) en zijn te bestellen via het redactieadres o.v.v. jaargang en nummer.

In deze rubriek presenteren Zoogdier-lezers hun geliefde foto's en het bijbehorende verhaal. Uw inzending is welkom. Stuur deze naar redactie.zoogdier@zoogdierverseniging.nl

Leven zonder airco Op warme zomerse dagen kunnen wij even de verkoeling opzoeken. Voor de meeste grote dieren is dit een stuk lastiger, of toch niet? Zoogdierverseniging-vrijwilliger Edo Hiemstra had wel een hele bijzondere ervaring met een reebokje onder een omgevallen boom. Edo: 'Vanaf zonsopkomst heb ik op één van de recente warme voorjaarsdagen, vier uur lang door het bos gefietst. Een prachtig gemengd bos in Drenthe. Geen mountainbike-route, maar rechte zandpaden en prachtige enorme bosvakken; genoeg te zien. Mijn gewoonte om tussen boomwortels van omgevallen bomen te kijken werd beloond, een reebok had alvast een koele plek voor de dag opgezocht! Voorzichtig ben ik er opnieuw langsgefietst. Het dier bleef liggen en vertrouwde op z'n schutkleur. Ik kon snel deze prachtige foto maken.'

